

P L I N I U S

MAJESTEIT!

Correspondentie
met keizer Trajanus

Vertaald door Vincent Hunink
en Roald Dijkstra

Athenaeum—Polak & Van Genneep

Majesteit!

Plinius

Majesteit!

Correspondentie met keizer Trajanus

Vertaald en toegelicht door
Vincent Hunink en Roald Dijkstra

Athenaeum—Polak & Van Genneep
Amsterdam 2018

Vertaling en toelichting © 2018 Vincent Hunink en
Roald Dijkstra / Athenaeum—Polak & Van Genneep,
Weteringschans 259, 1017 XJ Amsterdam

Omslag Anneke Germers
Binnenwerk Perfect Service

ISBN 978 90 253 0962 6 / NUR 683
www.uitgeverijathenaeum.nl
www.vincenthunink.nl

Inhoud

Inleiding 7

Brieven uit Rome 17

Brieven uit Bithynië 47

Over tekst en vertaling 223

Verder lezen 227

Inleiding

Caius Plinius Caecilius Secundus, zoon van Lucius, uit het district Oufentina; consul; augur; leaat met consulaire bevoegdheden in de provincie Pontus-Bithynië en krachtens senaatsbesluit door imperator Caesar Nerva Trajanus Augustus Germanicus Dacicus, Vader des vaderlands, naar die provincie gezonden; curator van de bedding en oevers van de Tiber en de riolering van Rome; prefect van de schatkist van Saturnus; prefect van de militaire schatkist; praetor; volkstribuun; keizerlijk quaestor; zevenman van de Romeinse ridders; krijgtribuun van het Derde Legioen Gallica; en tienman aan het hof voor het beoordelen van geschillen heeft deze thermen ter waarde van <... sestertiën> met daarbij 300 000 sestertiën voor ornamenten en daarenboven 200 000 sestertiën voor onderhoud, alsook 1 866 666 sestertiën voor levensonderhoud van honderd van zijn vrijgelatenen nagelaten aan de staat, met daarbij de bepaling dat de kapitaalvermeerdering moet worden gebruikt voor voeding van de stadsbevolking. Tevens gaf hij bij leven 500 000 sestertiën voor levensonderhoud van de jongens en meisjes van de stadsbevolking en 100 000 sestertiën voor onderhoud van de bibliotheek.

Deze ronkende tekst stond ooit als inscriptie op de thermen in Como in Noord-Italië. Dat is de geboorteplaats van de Romeinse schrijver Gaius Plinius Secun-

dus Minor, oftewel Plinius de Jongere (ca. 62-ca. 113). De meeste lezers kennen Plinius als briefschrijver; een flink deel van zijn correspondentie heeft hij zelf bijeengebracht en voor publicatie vrijgegeven in niet minder dan negen boeken. De twee recentelijk bij uitgeverij Athenaeum verschenen bloemlezingen geven daarvan een levendig en veelzijdig beeld (zie: Plinius, *De Vesuvius in vlammen, brieven aan Cornelius Tacitus*, Amsterdam 2016 en *Mijn landhuizen, brieven over Romeinse villa's*, Amsterdam 2017).

De tekst van de lange inscriptie laat een andere kant van Plinius zien. Niet de rijke gentleman die geestrijke brieven schrijft aan standgenoten over de problemen en gemakken van het leven in de betere kringen. Niet de man van de Schone Letteren en een rustig leven in villa's op het Italische platteland. Niet eens de taalvaardige advocaat en bedreven redenaar. Nee, de inscriptie toont Plinius als carrièremans en als rijke weldoener.

De tekst maakt duidelijk dat Plinius een keurige loopbaan heeft gehad in het Romeinse bestuur. Daarbij staan de functies niet in chronologische volgorde vermeld, maar van hoog naar laag, met het consulaat voorop. Consul is Plinius geweest in het jaar 100. Het was het hoogtepunt van zijn lange carrière onder de opeenvolgende keizers Vespasianus, Titus, Domitianus, Nerva en Trajanus. Hoe verschillend die keizers

ook waren, en hoezeer hun reputaties tijdens en na hun leven ook uiteenliepen (met Domitianus als algemeen erkend moreel dieptepunt), de carrièremans Plinius bleef steeds op koers en bereikte zo telkens prestigieuzere plaatsen.

De enorme bedragen die hij direct of indirect naliet aan zijn vaderstad getuigen van zijn grote successen en aanzienlijke welvaart. Zijn drie huwelijken waren kinderloos gebleven en hij voelde misschien nog meer dan andere rijke Romeinen de behoefte aan publieke erkenning voor zijn genereuze houding en patriotisme.

De inscriptie vermeldt ook een speciale missie die Plinius heeft geleid in het oosten. Hij was door Trajanus als 'legaat met consulaire bevoegdheden' naar de provincie Pontus-Bithynië gezonden. Die provincie lag aan de noordzijde van het huidige Turkije, aan de Zwarte Zee, even ten oosten van Istanbul. De precieze datering van deze missie is omstreden. In dit boek wordt uitgegaan van de jaren 111-113, in navolging van de meeste moderne wetenschappers.

Normaal gesproken zou de hele missie, evenals de rest van Plinius' bestuurlijke carrière, voor moderne lezers van weinig belang zijn. Maar er is iets bijzonders aan de hand. In Plinius' oeuvre vinden we namelijk een uitvoerige briefwisseling met keizer Trajanus, precies

uit de tijd dat hij werkzaam was in Bithynië. Die correspondentie in dit ‘tiende boek’ geeft een uniek inzicht in het reilen en zeilen van Romeins bestuur tijdens de keizertijd. Het glansstuk zijn de fascinerende en veelgelezen brieven 96 en 97, over de omgang met het opkomende vroege christendom.

Wie de brieven doorbladert ziet vrij snel een bepaald patroon. Plinius, de afgevaardigde van de keizer in verre streken, ziet zich geconfronteerd met een probleem: er moet iets worden gebouwd of afgebouwd, er zijn problemen met de lokale financiën, met soldaten of een vrijgelatene, er is een fraudegeval. Daarover neemt hij dan niet zelfstandig een beslissing, maar hij legt de zaak eerst voor aan de keizer, vaak met allerlei details, en verzoekt de grote man in Rome om de knoop door te hakken of minstens te zeggen welke beleidslijn hij wil dat Plinius aanhoudt. In zijn antwoord is de keizer vrijwel steeds tamelijk kortaf. Meestal geeft hij Plinius gelijk of ondersteunt hem in zijn suggesties, slechts een enkele keer leest hij hem de les of gaat hij in tegen zijn advies. Daarmee is de kous dan af; er volgen nieuwe brieven over andere problemen.

Historisch gezien levert dit een aantal vragen op. Waarom ziet Plinius de noodzaak om allerlei kwesties voor te leggen aan de keizer? Als alle provinciebestuur-

ders dat deden zou de keizer een dagtaak hebben aan alleen al het lezen en afhandelen van de vele brieven uit alle delen van het rijk. En hoe handig is het om over elke onzekere kwestie een brief te sturen? Voordat er een antwoord is zijn er minstens enkele weken verstreken. Deze terugkoppeling naar Rome lijkt dus niet erg efficiënt. En wat zal het voortdurende uitstellen van beslissingen hebben gedaan voor het imago van Plinius? Of is het hem vooral te doen om persoonlijke erkenning door de keizer?

In ieder geval dringt zich de gedachte op dat er in Bithynië speciale problemen waren, die om speciale maatregelen vroegen. Blijkbaar liep er in dat gebied van alles uit de hand. Het lijkt erop dat de lokale steden zich allerlei vrijheden permitteerden, deels op basis van oude rechten en wetten, en dat met name de openbare financiën niet meer geheel onder controle waren. Plinius is duidelijk als een soort interim-manager gestuurd naar een crisisgebied om daar orde op zaken te stellen.

In oudere handboeken wordt hij wel eens uitgemakkt voor pietlut of karakterzwakke figuur. Veel mensen zouden misschien een daadkrachtige en rechtvaardige maar strenge bestuurder verwachten, niet iemand die over allerlei kwesties aarzelt en de keizer 'lastigvalt'.

Dat negatieve oordeel over Plinius is niet helemaal terecht. Met enige regelmaat wordt in de brieven verwezen naar instructies die Trajanus hem heeft meegegeven. Waarschijnlijk stonden daarin gedetailleerde bepalingen over zaken als financieel beheer, de omgang met stadsbesturen en de organisatie van lokale verenigingen en clubs. Dat zijn althans de onderwerpen waar Plinius keer op keer over schrijft. Blijkbaar wil hij daarbij op safe spelen en dus keizerlijke goedkeuring krijgen voor alles wat hij op die specifieke vlakken doet. Anders gezegd: het lijkt of Trajanus zijn speciale afgezant aan handen en voeten heeft gebonden. Plinius heeft geen ‘carte blanche’ maar moet als vertrouweling van de keizer in nauw contact met hem blijven staan. Dat doet hij door de keizer zorgvuldig over alles te schrijven wat relevant lijkt voor zijn speciale missie. Hij handelt, kortom, zoals de keizer van hem heeft gevraagd.

Ook het literaire oordeel over dit tiende boek valt vaak negatief uit. Waar de negen boeken persoonlijke brieven allemaal zorgvuldig zijn gestileerd en elke afzonderlijke brief een verfijnd portret of tafereel oplevert, zijn de brieven in het tiende boek anders van toon en aanpak. Zakelijk en nuchter, beleefd en vriendelijk maar ook doelgericht. Bovenal zijn ze tamelijk kort.

Geen fraaie literaire beschrijvingen van villa's of natuur, geen levendige impressies van processen, geen inkijkjes in Plinius' kennissenkring of vermeldingen van 'friends in high places'. Daarbij komt nog dat een deel van de brieven alleen dient ter felicitatie van de keizer ter gelegenheid van de jaardag (de jaarlijkse herdenking van zijn machtsovername) of de plechtige jaarlijkse eedafliegging door het leger. Lezers van nu vinden dat al gauw stroopsmeerderij of minstens slaapverwekkend.

Ook hier verdient het gangbare oordeel zeker enige nuances. De brieven van Plinius zijn verre van onbeholpen krabbeltjes van een slaafse figuur. Ze kunnen wel degelijk gelden als verzorgde brieven, die goed geschreven en inhoudelijk ter zake zijn: Plinius verstaat de kunst om complexe zaken helder uiteen te zetten en zo de keizer op zijn wenken te bedienen. Daarbij neemt hij zelf geregeld een voorschot op een beslissing, of fluistert hij de keizer in bedekte termen een pasklare oplossing in. Natuurlijk moet dat met de nodige voorzichtigheid en in indirecte bewoordingen. Met de allerhoogste machthebbers ga je nu eenmaal niet om op voet van gelijkheid.

Literair gezien is ook het interactieve karakter van deze briefwisseling boeiend. Waar brievenverzamelingen uit de oudheid veelal eenrichtingverkeer laten

zien, zoals onder meer de genoemde negen boeken van Plinius' privécorrespondentie, zien we hier hoe keizer en gouverneur op elkaar reageren. Soms gaat een kwestie verschillende keren heen en weer. Het is spannend om te letten op de ondertoon in Trajanus' reacties. Is hij geërgerd over de zoveelste brief van zijn 'waarde Secundus'? Of juist gevleid door diens beleefde briefjes en trouwe rapporten? Heeft de keizer goede of juist slechte zin? Zijn de antwoorden eigenlijk wel door de keizer zelf geschreven, of zien we de standaardformules van een keizerlijk secretariaat, bemand met beroepsklerken? Of zijn sommige antwoorden combinaties, dus voorbereide antwoorden aangevuld met een persoonlijk zinnetje van de keizer zelf?

Intrigerend is daarbij ook te zien wat er níét staat of amper aandacht krijgt. Nagenoeg niets is vermeld over Plinius' eigen leefomstandigheden in de provincie, niets over zijn sociale contacten daar, niets over zijn eigen financiën, nauwelijks iets over zijn familie. Het is zeer wel mogelijk dat Plinius in Bithynië ziek is geworden en is gestorven, en dus niet meer in Italië is teruggekeerd. Toch zijn er ook enkele brieven waarin de auteur vertelt over zijn eigen reis naar de provincie, of verzoeken doet met betrekking tot vrienden of familie.

Soms ontbreekt een antwoord van Trajanus zon-

der dat duidelijk wordt of dat er ooit is geweest. Zijn er brieven uit de correspondentie in de oudheid zoekgeraakt? Of heeft een antieke tekstbezorger sommige reacties gewoon weggelaten, zoals hij (of zij) veelal ook de bijlagen uit Plinius' eigen brieven heeft geschrapt? De lezer mag over dit soort vragen doordenken; duidelijke antwoorden zijn er niet.

De negen boeken privécorrespondentie bieden, zoals gezegd, een ragfijn uitgewerkt zelfportret. Plinius heeft daarin precies die brieven geselecteerd, bewerkt en geordend die een afwisselend en gewenst beeld van zijn persoon en leven oproepen. De meer ambtelijke brieven van dit tiende boek van Plinius zijn niet door hemzelf in een literaire structuur verwerkt en ook niet doelgericht als literatuur gepubliceerd. Het vermoeden is dat men afschriften van de brieven en de antwoorden van de keizer heeft aangetroffen in Plinius' privéarchief in Bithynië (of juist kopieën in de keizerlijke archieven in Rome). Na Plinius' dood in 113 en die van Trajanus kort daarna, in 117, zijn de teksten misschien in omloop gebracht door een vriend of familielid van Plinius als eerbetoon aan Plinius én Trajanus. De gedachte gaat daarbij naar zijn derde vrouw Calpurnia, maar het is niet meer dan speculatief om haar naam te verbinden aan de publicatie.

Intussen dient zich een mooie paradox aan. In de-

ze zakelijke brieven krijgt de lezer welbeschouwd een heel direct en intiem portret van Plinius: we zien wat hem raakt, waar hij de keizer over wil raadplegen, en we lezen over zijn aarzelingen en zijn praktische voorstellen. Als lezer zit je over zijn schouder mee te kijken als hij zijn zaken afhandelt. ‘Romeinser’ dan in deze brieven kan het haast niet: de teksten bieden een uniek beeld van het Romeinse bestuur in de provincie. En de brieven verraden iets van de bijzondere relatie tussen deze brave, praktisch ingestelde Romein en de door hem bewonderde keizer. Al met al levert dat een portret van Plinius op dat directer en authentieker is dan wat zichtbaar wordt uit zijn gestileerde privé-brieven. En misschien is het uiteindelijk zelfs persoonlijker.

Brieven uit Rome

Majesteit,

Als goede zoon, eerbiedwaardige keizer, had u gehoopt uw vader zo laat mogelijk op te volgen. Maar de onsterfelijke goden hebben haast gemaakt: zij wilden het landsbestuur graag in handen geven van u en uw grote kwaliteiten, een taak waartoe u al bereid was. Daarom bid ik dat u, en via u de mensheid, alle voorspoed ten deel moge vallen. Anders gezegd, dat alles zo zal verlopen als deze tijd van u verdient. Ik wens u, allerbeste keizer, gezondheid en geluk, zowel privé als uit naam van het land.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,1; datering: Rome, eind januari 98; keizer Nerva was overleden op 27 of 28 januari. ¶ Uit naam van het land: Plinius was senator maar bekleedde verder op het moment van schrijven geen speciale functie.

Majesteit,

Woorden schieten mij tekort, heer, om uit te drukken hoeveel vreugde u mij heeft bezorgd met uw besluit. U heeft mij het drie-kinderen-privilege toegekend! Daarmee heeft u een verzoek ingewilligd van Julius Servianus, een voortreffelijk man die u ten zeerste is toegenegen. U heeft het dus voor hem gedaan. Maar met des te meer plezier, zo begrijp ik uit uw antwoord, omdat hij het vroeg voor mij.

Daarmee is wellicht mijn grootste wens vervuld. In de eerste periode van uw zegenrijke keizerschap heeft u mij een persoonlijke gunst waardig geacht! Eens te meer verlang ik nu naar kinderen. Die wenste ik weliswaar ook in de voorbije donkere tijd, zoals u kunt opmaken uit mijn twee huwelijken. Maar de goden beschikten beter en lieten alles helemaal open voor uw goedgunstigheid. Ja, liever zou ik vader worden in deze tijd, waarin ik dat kan in veiligheid en geluk.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

☞ Brief 10,2; datering: Rome, begin 98. Trajanus bevindt zich in het buitenland, en wel in Pannonië (zie brief 10). ☞ Drie-kinderen-privilege: speciale rechten verleend aan vrijgeboren burgers met drie kinderen, teruggaand op wetten van keizer Augustus (27 v.Chr.-14 n.Chr.); het betrof bijvoorbeeld meer mogelijkheden tot het erven van niet-familieleden, en vrijstelling van bepaalde verplichtingen; in de keizertijd werd het meer en meer een premie voor goedgedrag; Plinius had geen kinderen. ☞ Julius Servianus: prominent en invloedrijk Romeins senator van Spaanse komaf (45-136). ☞ Antwoord: Trajanus schreef aan Servianus vermoedelijk op dezelfde manier als aan Plinius (vergelijk in dit geval speciaal brief 95). ☞ Voorbije donkere tijd: bedoeld is de regeerperiode van Domitianus (81-96). ☞ Twee huwelijken: in de tijd van schrijven is Plinius getrouwd met Calpurnia; het is onduidelijk of dit huwelijk een van de hier genoemde twee is (Calpurnia kan ook Plinius' derde vrouw zijn).

Majesteit,

Zodra mij dankzij uw beider welwillendheid, heer, het ambt was toegekend van prefect van de Staatskas van Saturnus, heb ik alle activiteiten als advocaat opgegeven. Daar had ik mij overigens nooit lukraak in gestort, maar vanaf dat moment wilde ik mijn aandacht volledig kunnen wijden aan de mij toevertrouwde taak.

Toen ik dan ook als advocaat werd aangezocht in het proces van de provinciebewoners tegen Marius Priscus, vroeg ik verschoning van die taak en verkreeg die ook. Nadien echter deed de aanstaande consul het voorstel tot nader overleg met ons, degenen die zich hiervoor hadden mogen excuseren. Zijn inzet was dat wij toch ter beschikking zouden blijven van de senaat en zouden accepteren dat onze namen mee in de urn gingen. Ik heb mij niet verzet. Deze houding zou immers, meende ik, het beste passen bij de rust en stabiliteit van uw tijdperk, vooral nu het ging om een alleszins redelijk verzoek van een verheven assemblee.

Ik hoop dat u mijn gehoorzaamheid in dezen gegrond acht. Ja, in al mijn woorden en daden verlang ik te voldoen aan uw verheven morele principes.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,3a; datering: Rome, tweede helft 98. ¶ Uw beider welwillendheid: het ging om een gezamenlijk besluit van Nerva en Trajanus; tussen ‘toekenning’ en feitelijke ambtsaanvaarding kon geruime tijd zitten. ¶ Prefect: de Staatskas van Saturnus was een oude publieke kas (van oudsher gevestigd in de Saturnus-tempel aan de voet van de Capitool), beheerd door twee prefecten; in de keizertijd beschikte de keizer over een eigen kas, de ‘fiscus’, maar de Saturnuskas bleef belangrijk. ¶ Marius Priscus: gouverneur van de provincie Africa in het jaar 97 of 98, door een delegatie uit Africa officieel beschuldigd van afpersing en corruptie; in het hier bedoelde proces werd Plinius samen met Cornelius Tacitus bij loting aangewezen als advocaat. Over de loop van het proces zelf zou Plinius later schrijven in zijn brief 2,11 (zie Plinius, *De Vesuvius in vlammen*, brieven aan Cornelius Tacitus, vertaald en toegelicht door Vincent Hunink, Athenaeum—Polak & Van Genneep, Amsterdam 2016, 79-81). ¶ Urn: instrument voor loting via briefjes met namen; het is niet duidelijk waarom in dit geval tot loting werd overgegaan.

Geachte Plinius,

Door in te stemmen hebt u aan uw plicht als goed burger en senator voldaan. Het verzoek van de verheven assemblee was volstrekt rechtmatig. Ik vertrouw erop dat u uw taken zult vervullen overeenkomstig het in u gestelde vertrouwen.

Trajanus

¶ Brief 10,3b; datering: Rome, tweede helft 98, antwoord op brief 3a.

Majesteit,

Uw welwillendheid, voortreffelijke keizer, die ikzelf ten volle mag ervaren, geeft mij de moed voor een gewaagde stap: ook omwille van mijn vrienden zou ik mij graag aan u verplicht weten. Bij die vrienden gaat de eerste plaats wel met recht naar Voconius Romanus, mijn schoolvriend en kameraad van kinds af aan. Juist om die redenen had ik ook uw vergoddelijkte vader verzocht hem op te nemen in de verheven assemblee. Maar die wens van mij is open gebleven voor uw goedgunstigheid. Romanus' moeder had namelijk de schenking van 4 000 000 sestertiën, die zij in een schrijven aan uw vader had toegezegd voor haar zoon, juridisch nog niet naar behoren afgewikkeld. Nadien heeft zij dat op mijn aandringen alsnog gedaan. Dat wil zeggen, zij heeft grondstukken op zijn naam gezet en de vereiste, bijbehorende formaliteiten geheel vervuld.

Daarmee is wat onze wens in de weg stond verdwenen. Ik stel mij nu met groot vertrouwen garant tegen-

over u voor de persoonlijkheid van mijn vriend Romanus. Wat hem siert zijn een grote belangstelling voor kunst en cultuur, alsook zijn buitengewone familiezin, waaraan hij de bedoelde schenking van zijn moeder dankt, direct gevolgd door een erfenis van zijn vader en adoptie door zijn stiefvader. En dat alles krijgt nog meer cachet door zijn schitterende afkomst en familiefortuin. Elk van die punten zal hem (mede vanwege mijn verzoek) sterk aanbevelen in uw welwillende aandacht, zo geloof ik.

Ik vraag u dus, heer, mij in staat te stellen Romanus te feliciteren zoals ik dolgraag zou doen en tegemoet te komen aan mijn (naar ik hoop) respectabele genegenheid. Dan kan ik mij beroemen op uw oordeel over mij én mijn vriend.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,4; datering: Rome, 98 of 99. ¶ Voconius Romanus: Romeins burger van Spaanse afkomst, jeugdvriend voor wie Plinius zich al eerder had ingezet (Brief 2,13). ¶ Verheven assemblee: bedoeld is de senaat; Plinius vraagt dus om Voconius te benoemen tot senator. ¶ 4 000 000 sestertiën: een Romeins senator moest een bepaald minimaal vermogen bezitten; het hier genoemde bedrag ligt

ruim boven de bij wet vastgestelde norm. ¶ Stiefvader: Voconius' moeder was kort na het overlijden van haar man hertrouwd.

Majesteit,

Vorig jaar, heer, had ik te kampen met een ernstige, levensbedreigende ziekte, waarvoor ik toen een fysiotherapeut heb ingeschakeld. Voor diens goede zorg en aandacht kan ik slechts naar waarde dank betuigen door een beroep te doen op uw welwillendheid: ik zou u willen vragen hem het Romeins burgerrecht te verlenen. Hij heeft namelijk de status van buitenlander, als vrijgelatene van een niet-Romeinse dame. Zijn naam is Arpocras, zijn meesteres was Thermuthis, vrouw van Theon. Zij is al enige tijd geleden gestorven.

Tevens wil ik u vragen volledig burgerrecht te verlenen aan twee vrouwen die vrijgelatenen zijn van de illustere dame Antonia Maximilla: het betreft Hedia en Antonia Harmeris. Dit doe ik op verzoek van de beschermvrouw zelf.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,5; datering: Rome, 98 of 99. ¶ Fysiotherapeut (Lat. *iateralptes*): het gaat om een soort ‘paramedisch’ assistent, die zich vooral richtte op massage, oefeningen en dieet. Alleen rijke Romeinen konden zich dit soort diensten veroorloven. ¶ Romeins burgerrecht: de *iateralptes* was een vrijgelatene van buitenlandse komaf, en kon het Romeins burgerrecht normaal gesproken niet verkrijgen. Het burgerrecht hield rechten en privileges in op juridisch en politiek gebied en gaf bovenal veel prestige. ¶ Thermuthis: de naam suggereert Egyptische afkomst; vergelijk ook brief 6. ¶ Volledig burgerrecht (Lat. *ius Quiritium*): de hoogste vorm van Romeins burgerrecht, inclusief volledig stemrecht. Dit was alleen bereikbaar voor personen die het normale Romeinse burgerrecht hadden. ¶ Antonia Maximilla: een aanzienlijke dame, over wie verder niets bekend is. Haar twee vrijgelatenen zijn eveneens onbekend. ¶ Dit doe ik: het ontbreekt hier aan beleefde formules, het verzoek klinkt opvallend routineus.

Majesteit,

Hartelijk dank, heer, dat u per direct volledig burgerrecht hebt willen verlenen aan de vrijgelatenen van mijn vrouwelijke kennis, en Romeins burgerrecht aan mijn fysiotherapeut Arpocras.

Maar toen ik zijn leeftijd en vermogen aangaf, zoals u had opgedragen, werd ik door mensen met meer verstand van zaken geattendeerd op een fout. Eigenlijk had ik voor hem eerst het Alexandrijnse burgerrecht moeten aanvragen, aangezien hij een Egyptenaar is. Ikzelf meende dat er geen verschil is tussen Egyptenaren en andere buitenlanders. Daarom dacht ik dat volstond wat ik u schreef (dat hij vrijgelatene is van een niet-Romeinse dame en dat zijn meesteres al enige tijd terug gestorven is).

Die onwetendheid van me betreur ik niet! Want juist daardoor kan ik voor deze ene persoon meermaals aan u verplicht zijn. Vandaar dat ik u wil vragen mij te laten genieten van uw gunst in lijn met de wette-

lijke bepalingen, en hem zowel het Alexandrijnse als het Romeinse burgerrecht toe te kennen. Om te voorkomen dat uw goedgunstigheid nogmaals vertraging oploopt, heb ik zijn leeftijd en vermogen gemeld bij uw vrijgelatenen aan wie u de zaak in handen hebt gegeven.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,6; datering: Rome, 98 of 99, direct vervolg op brief 5; het antwoord van Trajanus op brief 5 is niet bewaard. ¶ Alexandrijns burgerrecht: het betreft een ingewikkelde juridische kwestie. Gewone (niet gehelleniseerde) Egyptenaren konden anders dan andere buitenlanders slechts bij uitzondering Romeins burgerrecht verkrijgen. ¶ Uw vrijgelatenen: tussen de regels door blijkt hier iets van de Romeinse bestuurlijke praktijk: zaken worden in de praktijk verder afgehandeld door de keizerlijke staf, die bestaat uit vertrouwde personen.

Geachte Plinius,

Ik heb me voorgenomen, overeenkomstig de gewoonte van mijn voorgangers, het Alexandrijnse burgerrecht niet zomaar te verstrekken. Maar voor Arpocras, uw fysiotherapeut, had u al het Romeinse burgerrecht verkregen: ook dit verzoek wil ik u daarom niet weigeren. Als u me laat weten uit welk district hij komt, stuur ik u een brief voor mijn vriend Pompeius Planta, de prefect van Egypte.

Trajanus

¶ Brief 10,7; datering: Rome, 98-100 (de prefectuur van Planta), antwoord op brief 6. ¶ Mijn vriend: dit is een formele titel en zegt niets over Trajanus' persoonlijke relatie tot Pompeius Planta.

Majesteit,

Toen uw vergoddelijkte vader, heer, destijds met een schitterende redevoering alsook door zijn achtenswaardig voorbeeld alle burgers had opgeroepen tot vrijgevigheid, heb ik hem een verzoek gedaan. Ik wilde graag alle keizerstandbeelden op mijn veraf gelegen landgoed, die ik van meerdere voorgangers heb overgenomen en in hun oorspronkelijke staat conserveer, overbrengen naar de stad ter plaatse en een standbeeld van hem eraan toevoegen. Daarvoor vroeg ik hem om toestemming. Die heeft hij mij verleend, in bewoordingen die getuigen van zijn volledige steun. Direct heb ik de lokale raadsleden geschreven of ze mij een stuk grond wilden aanwijzen waarop ik, op mijn kosten, een tempel kon bouwen. Ter ere van mijn project lieten zij de keuze van de plaats aan mij over.

Vervolgens liep ik echter vertraging op, eerst door mijn eigen ziekte, daarna door die van uw vader, en nadien door de verplichtingen vanwege het mij door u beiden toevertrouwde ambt. Nu lijkt het mij echter uitgele-

zen moment om erheen te gaan en de zaak te regelen. Mijn maandtermijn loopt namelijk op 1 september af en de volgende maand kent een flink aantal feestdagen.

Mijn voornaamste verzoek is daarom het volgende: mag ik het geplande bouwwerk ook decoreren met een standbeeld van u? En om dit zo snel mogelijk te kunnen verwezenlijken vraag ik u daarnaast om verlof uit Rome.

In alle eerlijkheid wil ik het u in uw goedheid niet verzwijgen dat u daarmee en passant ook mijn particuliere financiële belangen zeer zou dienen. De verpachting van de landerijen die ik in die streek bezit (daarbij gaat het sowieso om meer dan 400 000) verdraagt geen verder uitstel, want de volgende snoeibeurt is voor de nieuwe pachter. Bovendien zie ik mij door de voortdurende misoogsten gedwongen kortingen te overwegen op de oude pachttarieven. En een berekening daarvan is alleen mogelijk als ik ter plaatse ben.

Ik zal mij dus verschuldigd weten aan uw goedgunstigheid, heer, zowel voor een snelle uitvoering van mijn goede werk als voor het op orde brengen van mijn vermogenssituatie, als u mij om beide genoemde re-

denen dertig dagen verlof wilt geven. Een kortere periode kan ik niet vooraf bepalen, want de stad en het landgoed waarover ik het heb liggen op meer dan honderdvijftig mijl afstand.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,8; datering: Rome, zomer 98 of 99. ¶ Verafgelegen landgoed: bedoeld is Plinius' landgoed in Umbrië, gelegen bij het huidige Città di Castello (Lat. Tifernum Tiberinum). Een uitvoerige beschrijving van dit landgoed geeft Plinius in een van zijn brieven (5,6; zie hiervoor Plinius, *Mijn landhuizen*, brieven over Romeinse villa's, vertaald en toegelicht door Vincent Hunink, Athenaeum—Polak & Van Gennep, Amsterdam 2017, blz. 74-87). ¶ Toestemming: voor het oprichten van een nieuw beeld van de zittende keizer werd veelal diens instemming gevraagd (het verzoek om toestemming betreft dus niet zozeer de verplaatsing van oudere keizerbeelden). ¶ Ziekte: Nerva overleed eind januari 98, van Plinius' eigen ziekte zijn geen details bekend. (In zijn correspondentie spreekt hij geregeld over problemen met zijn ogen.) ¶ Ambt: vergelijk brief 3a. ¶ Mijn maandtermijn: de twee prefecten van de staatskas van Saturnus wisselden elkaar per maand af als eerstverantwoordelijke. ¶ Feestdagen: de maand september kende feestdagen van 2 tot en met 12 september, 15 tot en met 19 september en 23-24 september. ¶ 400 000: 400 000 sestertiën is de beoogde

renteopbrengst. De waarde van het landgoed in kwestie is daarmee te berekenen op zo'n 8 miljoen sestertiën. Plinius wil in ieder geval zeggen: het is een groot landgoed, waarmee veel geld gemoeid is. ¶ Honderdvijftig mijl: Plinius legde tijdens reizen ongeveer dertig mijl (vijfenvertig kilometer) per dag af. Hij had dus alleen al tien dagen nodig voor de heen- en terugreis.

Geachte Plinius,

U hebt vele persoonlijke en alle mogelijke publieke aangelegenheden als reden voor verlof aangedragen. Alleen uw wens daartoe had voor mij echter al volstaan. Ik twijfel er niet aan dat u zich, zodra u kunt, weer zult wijden aan uw veeleisende ambt. Mijn standbeeld mag u plaatsen op de plek die u wilt. Ik kan zo'n eerbewijs slechts zeer terughoudend accepteren, maar ik zou niet de indruk willen wekken uw stroom van genegenheid jegens mij te belemmeren.

Trajanus

¶ Brief 10,9; datering: Rome, 98 of 99, antwoord op brief 8. ¶ Persoonlijke: het woord *priuatas* wordt door veel commentatoren toegevoegd aan de tekst, omdat Plinius in de voorgaande brief expliciet ingaat op privéredenen voor zijn verzoek.

Majesteit,

Woorden schieten mij tekort, heer, om uit te drukken hoeveel vreugde ik heb geput uit uw brief. Ik lees dat u mijn fysiotherapeut Arpocras tevens het Alexandrijnse burgerrecht hebt verleend, ook al had u zich vorgenommen, overeenkomstig de gewoonte van uw voorgangers, dit niet zomaar te verstrekken.

Hierbij meld ik u dat Arpocras afkomstig is uit het district van Memfis. En ik verzoek u dus, goedgunstige keizer, mij een brief te zenden voor uw vriend Pompeius Planta, zoals u hebt toegezegd.

Ik ben van plan u tegemoet te reizen. Daarbij wil ik graag extra snel, heer, de vreugde beleven van uw zo welkome aankomst. Daarom vraag ik uw toestemming zo ver mogelijk uw kant op te mogen komen.

Hoogachtend,

Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,10; datering: Rome, tweede helft van 99. Reactie op brief 7. ¶ Memfis: belangrijke stad aan de Nijl, ongeveer twintig kilometer zuidelijk van het huidige Caïro. ¶ Tegemoet te reizen: Trajanus keerde in de herfst van 99 terug naar Italië vanuit de provincie Pannonië (ongeveer het huidige Burgenland (Oostenrijk), West-Hongarije en stukken Kroatië, Servië en Slovenië), waar hij troepen inspecteerde. ¶ Zo ver mogelijk: bedoeld is binnen Italië. Misschien wilde Plinius naar een grote plaats in Noord-Italië reizen. Trajanus heeft vermoedelijk enigszins afhoudend gereageerd.

Majesteit,

Mijn ziekte van onlangs, heer, heeft mij verplicht aan mijn dokter Postumius Marinus. Graag doe ik een beroep op uw welwillendheid, zodat ik hem naar waarde dank kan betuigen. Dat zal gaan wanneer u mijn vriendelijke verzoek wilt inwilligen, conform uw gebruikelijke goedgunstigheid.

Mijn vraag is dan of u zijn naaste familieleden het burgerrecht wilt verlenen. Het gaat om Chrysippus, zoon van Mithridates, en Chrysippus' echtgenote Stratonica, dochter van Epigonus; tevens om de kinderen van Chrysippus, genaamd Epigonus en Mithridates, met dien verstande dat zij onder het vaderlijke gezag blijven en dat ook het recht van beschermheer over hun vrijgelatenen bij hun ouders blijft.

Tevens vraag ik u volledig burgerrecht te willen verlenen aan Lucius Satrius Abascantus, Publius Caesius Phosphorus en Pancharia Soteris, zulks op verzoek van hun beschermheren.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,11; datering: Rome, circa 99. ¶ Ziekte: mogelijk gaat het om dezelfde ziekte als waarvan sprake was in brief 5. ¶ Postumius Marinus: een verder niet bekende dokter, wellicht een vrijgeborene afkomstig uit Griekenland of het oosten. Van zijn familieleden weten we alleen wat Plinius hier vertelt. ¶ Recht van beschermheer: een technisch-juridisch detail. Voor de vermoedelijk nog heel jonge kinderen van Marinus wordt maar een beperkt burgerrecht aangevraagd. ¶ Volledig burgerrecht: vergelijk brief 5. De betrokken personen zijn onbekend.

Majesteit,

Mijn verzoeken, heer, staan in uw geheugen gegrift, ik weet het. U bent er steeds op uit goed te doen! Toch wil ik iets wat u al hebt toegezegd graag bij u in herinnering brengen en tegelijk met klem vragen: zou u zo goed willen zijn Attius Sura de eervolle benoeming tot pretor te geven? Er is nu namelijk een plaats vrij.

De man treedt verder niet op de voorgrond, maar er is veel wat hem goede hoop geeft, zoals zijn schitterende afkomst en zijn grote integriteit (en dat bij zeer beperkte middelen!). En bovenal zijn het deze gelukkige tijden die uw burgers, als zij moreel hoogstaand zijn, uitnodigen en stimuleren een beroep te doen op uw goedgunstigheid.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

☞ Brief 10, 12; datering: Rome, eind 99 of 100. ☞ Attius Sura: onbekend persoon. ☞ Zeer beperkte middelen: Attius is ongetwijfeld wel

vermogend, maar niet zo rijk als bijvoorbeeld Plinius zelf. ¶ Deze gelukkige tijden: bedoeld is de periode na de regering van Domitianus (vergelijk brief 2), met name het bewind van Trajanus.

Majesteit,

In het besef dat het voor mij een loffelijk getuigenis is te worden onderscheiden volgens het oordeel van een zo goede keizer, wil ik u ook het volgende vragen. U heeft mij in uw vriendelijkheid reeds bevorderd tot een hoge positie. Zou u wellicht zo goed willen zijn daaraan de functie toe te voegen van augur of zevenman, nu die allebei vrij zijn? Dan kan ik bidden voor uw welzijn tot de goden uit hoofde van een priesterschap en namens de staat, terwijl ik nu tot hen bid uit persoonlijke toewijding.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

☞ Brief 10, 13; datering: Rome, 101 of later. ☞ Hoge positie: Plinius had de consulaire rang verkregen. ☞ Augur of zevenman: twee verschillende priesterambten.

Majesteit,

Uw zege, allerbeste keizer, is ontzaglijk, fantastisch en van grote betekenis! Graag feliciteer ik u persoonlijk en de staat als geheel, en ik bid de onsterflijke goden dat al uw plannen zo'n vreugdevol resultaat mogen bereiken, aangezien zulke grootse prestaties de roem van het rijk vernieuwen en vermeerderen.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,14; datering: Rome, 102. ¶ Zege: Trajanus had een tamelijk bescheiden overwinning behaald in Dacië.

Brieven uit Bithynië

Majesteit,

In de overtuiging dat dit bericht voor u relevant is, heer, meld ik u het volgende. Met al mijn mensen ben ik Kaap Malea gepasseerd en zo naar Efese gevaren, hoewel we zijn opgehouden door tegenwind. Nu is het mijn plan deels per kustschip en deels per wagen verder te gaan naar mijn provincie. De route over land wordt namelijk bemoeilijkt door drukkende hitte, en een aaneengesloten zeereis door de passaatwinden.

Hoogachtend,

Gaius Plinius Caecilius Secundus

☞ Brief 10,15; datering: Efese, na 17 september 111. Plinius is vermoedelijk rond 20 augustus uit Rome vertrokken. ☞ Kaap Malea: zuidelijke punt van het meest oostelijke deel van de Peloponnesos, die een natuurlijke scheiding vormt tussen de Ionische en de Egeïsche zee. ☞ Deels per kustschip: voor nadere details over de route, zie brief 17a.

Geachte Plinius,

U hebt zich terecht bij mij gemeld, mijn beste Secundus. Het is immers voor mij persoonlijk relevant te vernemen langs welke weg u uw provincie opzoekt. Het is een wijze beslissing nu eens een schip, dan weer een wagen te gebruiken, net waar het gebied toe uitnodigt.

Trajanus

¶ Brief 10,16; datering: Rome, na 17 september 111, antwoord op brief 15.

Majesteit,

Zo goed als mijn zeereis mij, heer, is bekomen tot aan Efese, zozeer heb ik van daaraf, na de overstap op een wagen, te kampen gehad met drukkende hitte en zelfs koortsaanvallen. Daarom ben ik enige tijd in Pergamum gebleven. En toen ik vandaar op kleine kustschepen overging, kreeg ik opnieuw te maken met tegenwind. Zodoende heb ik wat later dan verhoopt, namelijk op 17 september, Bithynië bereikt. Maar ik mag niet klagen over het oponthoud, want zo kon ik meteen uw verjaardag vieren in mijn provincie – een zeer goed voorteken!

Nu licht ik de financiën van de stad Prusa door (uitgaven, inkomsten, tegoeden), en gaandeweg merk ik meer en meer hoezeer dat nodig is. Tal van gelden blijven om allerlei redenen vastzitten bij privépersonen, en daarnaast zijn bepaalde uitgavenposten allerminst conform de regels.

Dit schrijf ik u, heer, direct na aankomst.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,17a; datering: Prusa, na 17 september 111. ¶ Prusa: stad in het binnenland van Bithynië. Plinius is vermoedelijk gevaren tot de havenstad Cyzicus en vandaar over land verder gereisd. ¶ Verjaardag: 18 september. Dat was tevens de datum waarop (in het jaar 96) de gehate keizer Domitianus was vermoord. ¶ Allerminst conform de regels: misschien zinspeelt Plinius op vormen van corruptie.

Majesteit,

Op 17 september, heer, heb ik mijn provincie bereikt. Ik trof die aan in een toestand van gehoorzaamheid en loyaliteit jegens u, zoals u dat van de mensheid ook verdient.

Misschien kunt u overwegen, heer, of u het nodig acht een inspecteur hierheen te sturen. Ik heb namelijk de indruk dat er niet onaanzienlijke bedragen zijn terug te vorderen van toezichthouders wanneer de metingen zorgvuldig worden gecontroleerd. Dat zie ik in ieder geval aan de financiële administratie van Prusa, die ik momenteel doorlicht.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,17b; datering: Prusa, tussen 17 en 24 september 111, aanvulling bij de vorige brief, misschien een dag later verzonden. ¶ Terug te vorderen: kennelijk kan Plinius in Prusa geen juridisch onderzoek instellen of sancties opleggen, maar alleen administratieve

en financiële stappen zetten. ¶ Toezichthouders: publieke functionarissen, die moesten toezien op een correcte gang van zaken tijdens bouwwerkzaamheden door aannemers.

Geachte Plinius,

Graag had ik vernomen dat u zonder ongemak voor uw tere gestel en uw mensen in Bithynië was aangekomen. Was uw route vanaf Efese maar net zo verlopen als uw zeereis ernaartoe! Verder heb ik kennis genomen van uw dag van aankomst in Bithynië, mijn beste Secundus, via uw brief.

Ik denk dat de inwoners van uw provincie wel weten dat ik naar hen omkijk. U zult zich er immers ook voor inspannen hun duidelijk te maken dat u verkozen bent om bij hen als mijn plaatsvervanger op te treden. U dient allereerst de financiën van de steden door te lichten. Dat er malversaties plaatsvinden staat immers wel vast. Inspecteurs staan mij voor de werkzaamheden in Rome en omstreken al nauwelijks afdoende ter beschikking. U kunt echter in iedere provincie mensen vinden aan wie u dat kunt toevertrouwen. U zult er dus geen tekort aan hebben, als u maar goed zoekt.

Trajanus

¶ Brief 10,18; datering: Rome, september 111, antwoord op de brieven 17a en 17b. ¶ Tere gestel: Plinius schreef in brief 17a over koortsaanvallen. Zijn gezondheid was vermoedelijk niet sterk. ¶ Werkzaamheden in Rome: Trajanus liet in Rome een groot aantal publieke gebouwen optrekken, zoals thermen, een forum met basilica en een erezuil, die alle nu nog te zien zijn.

Majesteit,

Mag ik u om advies vragen, heer? Ik ben namelijk in dubio en wil mij graag laten leiden door u. De kwestie is deze: moet ik de gevangenen laten bewaken door gemeentelijke slaven, zoals tot nu toe is gebeurd, of door soldaten? Door slaven? Dan is die bewaking niet erg secuur, vrees ik. Door soldaten? Dan neemt die taak een flink aantal manschappen in beslag.

Voorlopig heb ik de gemeenteslaven aangevuld met een handvol soldaten. Maar ik zie hierin wel een gevaar: beide groepen kunnen de situatie aangrijpen om de kantjes ervan af te lopen. Want de gedeelde nalatigheid kan men dan over en weer toeschuiven aan de anderen.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,19; tussen 17 en 24 november 111 ¶ Gevangenen: geen penitentiaire inrichtingen in de moderne zin, waar veroordeelden

hun straf uitzitten (een in de oudheid niet bestaand systeem), maar plaatsen waar aangeklaagden werden bewaakt in afwachting van hun proces. ¶ Soldaten: als gouverneur kon Plinius beschikken over de in zijn provincie aanwezige legereenheden.

Geachte Plinius,

Het is helemaal niet nodig, mijn beste Secundus, om bij de bewaking van gevangenen meer strijdmakkers in te zetten. Laten we de lokale gewoonte aanhouden en gemeentelijke slaven als bewakers gebruiken. De trouwe uitvoering van hun taak hangt per slot van rekening af van uw gestrengheid en oplettendheid. Bovenal moeten we, zoals u schrijft, oppassen voor het volgende: als we soldaten mengen onder gemeentelijke slaven, bestaat de kans dat ze laks worden doordat ze rekenen op elkaar. Maar onze stelregel moet ook zijn: zo min mogelijk mannen van hun post wegroepen.

Trajanus

¶ Brief 10,20; datering: einde 111, antwoord op brief 19. ¶ Strijdmakkers: zie brief 52.

Majesteit,

Gavius Bassus, prefect van de kust van Pontus, heeft mij op uiterst respectvolle wijze en zeer plichtsgetrouw een bezoek gebracht, heer, en is meerdere dagen bij me gebleven. Hij is, voor zover ik kan zien, een voortreffelijk man, iemand die uw goedgunstigheid waard is.

Ik heb hem geïnformeerd over uw order dat hij kan beschikken over enkele mannen uit de cohorten waarover u mij het commando hebt willen geven: tien vrijgestelde soldaten, twee ridders en een centurio, daarmee moet hij zich tevreden stellen. Daarop antwoordde hij dat hij hieraan niet genoeg heeft, en dat hij dit aan u zou schrijven. Om die reden heb ik zijn boventallige soldaten niet onmiddellijk willen terugroepen.

Hoogachtend,

Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,21; datering: tussen 17 en 24 november 111. ¶ Gavius Bassus: een Romeinse magistraat, die kennelijk toch niet over eigen troepen beschikte. Zijn precieze functie en verantwoordelijkheid zijn onduidelijk. ¶ Pontus: Romeinse provincie in Klein-Azië aan de Zwarte Zee, oostelijk van Bithynië.

Geachte Plinius,

Gavius Bassus heeft mij ook geschreven: het aantal soldaten dat ik hem in mijn instructies heb toebedeeld volstaat niet, volgens hem. Voor uw informatie heb ik mijn antwoord aan hem aan deze brief laten toevoegen. Het maakt nogal uit of de situatie iets vereist of dat hij de gelegenheid aangrijpt om zijn privileges uit te breiden. Wij moeten slechts het algemeen belang voor ogen houden en er zo veel mogelijk voor zorgen dat soldaten niet van hun post weg zijn.

Trajanus

¶ Brief 10,22; datering: einde 111, antwoord op brief 21. ¶ Instructies: het gaat om een serie concrete beleidsaanwijzingen van de keizer aan de nieuwe gouverneur, in dit geval Plinius. Ze betreffen zaken zoals het bestuur over de militaire troepen, administratieve kwesties en financiële regels. ¶ Laten toevoegen: de bijlage is niet bewaard gebleven. ¶ Dat hij de gelegenheid aangrijpt: de tekst is hier onzeker.

Majesteit,

De stad Prusa, heer, heeft een badhuis. Het is oud en aftands, en de inwoners willen daarom heel graag dat er een nieuw gebouw komt. Aan dat verlangen kunt u, dunkt me, tegemoet komen, want er is voldoende financiële ruimte. Ten eerste komt er het geld van privépersonen dat ik ben begonnen actief terug te vorderen. Verder zijn de stedelingen zelf bereid de bedragen die nu gaan naar de olijfolie te steken in de bouw van het badhuis. Die bouw is overigens ook werkelijk nodig, gezien het prestige van de stad en de schittering van uw regeerperiode.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,23; datering: tussen 17 en 24 november 111. ¶ Prusa: zie brief 17a. ¶ Nieuw gebouw: voor grote bouwprojecten in de provincie was normaal gesproken alleen toestemming van de Romeinse gouverneur nodig. Waarschijnlijk heeft Plinius van Trajanus expliciete aanwijzingen gekregen dat hij alle beslissingen over bouw-

projecten eerst aan de keizer moet voorleggen. ¶ Terug te vorderen: zie brief 17b. ¶ Olijfolie: het betreft een stedelijke uitdeling van olie als voedingsmiddel aan de armen, op kosten van de rijke burgers.

Geachte Plinius,

Als de bouw van het nieuwe badhuis niet op de middelen van de inwoners van Prusa drukt, kunnen we wel aan hun verlangen tegemoet komen. Mijn voorwaarde is dat er geen belasting voor wordt geheven. Ook moet men genoeg geld overhouden voor de noodzakelijke uitgaven.

Trajanus

¶ Brief 10,24; datering: einde 111, antwoord op brief 23. ¶ Noodzakelijke uitgaven: bedoeld is de in brief 23 genoemde gratis verstreking van olijfolie.

Majesteit,

Op 24 november, heer, is mijn assistent Servilius Pudens aangekomen in Nicomedia. Zijn bericht heeft mijn ongerustheid vanwege het lange wachten weggenomen.

Hoogachtend,

Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,25; datering: na 24 november 111. ¶ Assistent: elke gouverneur kreeg in zijn staf een legatus, een direct door de keizer benoemde rechterhand, met vooral juridische bevoegdheden. ¶ Servilius Pudens: verder onbekend persoon. ¶ Aangekomen: vanuit Rome. Gewoonlijk kwam de assistent tegelijk met de gouverneur in de provincie. Pudens was ongeveer twee maanden te laat. ¶ Nicomedia: belangrijke havenplaats in Bithynië, het huidige İzmit in Turkije, zo'n negentig kilometer oostelijk van Istanbul.

Majesteit,

Met Rosianus Geminus voel ik mij innig verbonden, heer, dankzij de gunsten die u mij hebt bewezen. Tijdens mijn consulaat heb ik hem namelijk als quaestor gehad. Ik heb hem leren kennen als iemand die mij zeer is toegewijd en ook na mijn consulaat betuigt hij mij groot respect. Onze relatie is dus meer dan alleen formeel, hij bewijst mij ook persoonlijk goede diensten.

Daarom wil ik u vragen mijn verzoeken aan u betreffende zijn promotie hoogstpersoonlijk te ondersteunen. Als ik enig krediet bij u heb, verleent u hem zeker uw gunst. En hij voert dan de taken die u hem oplegt zeker zo uit dat hij zich kwalificeert voor hogere functies.

Bij deze lofprijzing hou ik me in. Ik verwacht namelijk dat zijn integriteit, rechtschapenheid en werkkraft u welbekend zijn, niet alleen vanuit de ambten die hij in Rome onder uw ogen heeft bekleed, maar ook vanuit zijn diensten als officier onder uw leiding.

Eén ding heb ik nog niet afdoende gedaan, denk ik, in het licht van de grote genegenheid die ik voor hem koester. En dat is wat ik hier bij herhaling doe. Ja, ik vraag u, heer, mij zo snel mogelijk de vreugde te willen schenken over promotie van mijn quaestor, dat wil zeggen over de mijne in zijn persoon.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,26; datering: tussen 24 november 111 en 3 januari 112. ¶ Rosianus Geminus: T. Prifernius Paetus Rosianus Geminus: zoon van de consul van het jaar 96, jonge vriend van Plinius. Hij maakte nadien carrière als magistraat. ¶ Consulaat: Plinius was consul in het jaar 100. ¶ Hou ik me in: Plinius' woorden zijn nogal wollig en tamelijk uitgebreid. Dat suggereert dat hij voor Rosianus een vrij hoge functie vraagt, en misschien ook dat de man niet erg populair was. ¶ Als militair: mogelijk heeft hij gediend als krijgstribuun onder Trajanus in Germanië of Pannonië in de jaren 96-99.

Majesteit,

Maximus, uw vrijgelatene en hoofd financiën, heer, laat mij weten dat hij meer mensen nodig heeft. Afgezien van de tien vrijgestelde soldaten die ik volgens uw orders ter beschikking heb gesteld aan de voortreffelijke Gemellinus, gaat het om zes man extra. Die kon ik voorsnog vinden en heb ik gemeend hem ten dienste te kunnen stellen, temeer daar hij naar Paflagonië vertrekt voor graaninkoop. Daarbij heb ik om veiligheidsredenen en op zijn uitdrukkelijk verzoek twee ruiters gevoegd. Graag hoor ik van u hoe u dit in de toekomst geregeld wenst te zien.

Hoogachtend,

Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,27; datering: tussen 24 november 111 en 3 januari 112.

¶ Hoofd financiën: een keizerlijke beambte met speciale financiële bevoegdheden. Hij ging onafhankelijk van de provinciegouverneur te werk, maar had als vrijgelatene wel een lagere sociale rang.

¶ Gemellinus: Virdius Gemellinus, Romeins militair, zie ook brief

84. ¶ Die kon ik vooralsnog vinden: het is niet duidelijk of Plinius hier inderdaad zes man bedoelt; volgens sommigen gaat het om 'drie' man, dus om minder dan was gevraagd. ¶ Paflagonië: gebied in Klein-Azië aan de Zwarte Zee, tussen de provincies Bithynië en Pontus. ¶ Graaninkoop: blijkens Trajanus' antwoord (brief 28) gaat het om een bijzondere missie. Misschien was een militaire expeditie aanstaande, misschien ook betrof het een voorziening voor een noodlijdend gebied, of de gewone graantoevoer voor Rome zelf.

Geachte Plinius,

Terecht heb je mijn vrijgelatene Maximus van soldaten voorzien bij zijn vertrek voor de graaninkoop. Daarmee verricht ook hij immers een speciale missie. Maar wanneer hij zijn gewone taken weer opneemt volstaan de twee soldaten die u hem gegeven hebt plus hetzelfde aantal van Virdius Gemellinus, mijn hoofd financien, van wie Maximus de assistent is.

Trajanus

¶ Brief 10,28; datering: einde 111 of begin 112, antwoord op brief 27. ¶ Ook hij: evenals Plinius zelf.

Majesteit,

Sempronius Caelianus, een voortreffelijke jongeman, heeft onder de rekruten twee slaven aangetroffen en die naar mij gezonden. Ik heb hun bestraffing uitgesteld om eerst u, de grondlegger en versterker van militaire tucht, te consulteren. Wat is volgens u een passende sanctie? Zelf ben ik in dubio, in het bijzonder omdat zij al wel de militaire eed hebben afgelegd maar nog niet bij een compagnie zijn ingedeeld. Graag zou ik van u willen vernemen, heer, welke lijn ik hier moet volgen, vooral vanwege de precedentwerking.

Hoogachtend,

Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,29; datering: tussen 24 november 111 en 3 januari 112.

¶ Slaven: voor slaven was militaire dienst absoluut verboden, uit vrees dat zij anders via deze weg het burgerschap zouden bemachtigen; op overtreding van dit verbod stond normaal gesproken de doodstraf. ¶ Grondlegger: dit is uiteraard overdreven. Een neutralere term als 'hersteller' zou minder vleiend klinken. ¶ Heer: dit is

de eerste brief in de collectie waar Plinius zijn beleefde aanspreking 'heer' (of 'keizer') pas op het einde hanteert.

Geachte Plinius,

Sempronius Caelianus heeft conform mijn voorschriften gehandeld door mensen naar u te sturen van wie bepaald zal moeten worden of ze de doodstraf verdienen. Deelt u mij echter mee of zij zich als vrijwilliger hebben aangeboden, geselecteerd zijn of zelfs als remplaçanten zijn opgegeven. Als ze geselecteerd zijn, heeft het onderzoek gefaald. Als ze als remplaçanten zijn opgegeven, ligt de schuld bij degenen die hen opgegeven hebben. Als ze zelf zijn gekomen in volle bewustheid van hun status, dan moet er tegen hen worden opgetreden. Het is weinig relevant dat ze nog niet bij een compagnie zijn ingedeeld. Op de dag van de eerste keuring moet de waarheid over hun achtergrond immers bekend zijn.

Trajanus

☞ Brief 10,30; datering: einde 111 of begin 112, antwoord op brief 29. ☞ Remplaçanten: dit is de eerste vermelding van dit fenomeen in het Romeinse leger. ☞ Keuring: hierna kreeg de nieuwe soldaat

een registratiekaartje omgehangen, waarna hij zich bij zijn eenheid voegde.

Majesteit,

Met alle respect voor uw verheven hoogte, heer, moet ik u vragen af te dalen tot mijn problemen. U hebt mij immers het recht gegeven mij tot u te wenden in kwesties waarover ik twijfel.

In de meeste steden, vooral in Nicomedia en Nicea, blijken er mensen werkzaam die veroordeeld zijn tot dwangarbeid of de spelen of soortgelijke straffen. Zij vervullen er taken en diensten van gemeenteslaven en ontvangen zelfs zoals gemeenteslaven een jaarloon. Toen ik hiervan hoorde heb ik lang en hevig gearzeld: wat moet ik doen? De straffen alsnog ten uitvoer leggen, na al die tijd? De meeste betrokkenen zijn intussen op leeftijd gekomen en leiden naar verluidt een sober en bescheiden bestaan. Dat lijkt mij dus al te streng. Veroordeelde criminelen handhaven in publieke functies? Dat acht ik moreel niet goed te verdedigen. En die mensen onderhouden op staatskosten zonder dat ze ervoor werken vind ik nutteloos, maar dat níét doen lijkt me weer riskant. Ik zie mij dus ge-

dwongen de zaak aan te houden en eerst uw advies in te winnen.

U vraagt zich wellicht af hoe dit zo heeft kunnen gebeuren. Waarom zijn de straffen waartoe zij waren veroordeeld niet toegepast? Ik heb mij dat ook afgevraagd, maar ik heb het niet kunnen achterhalen. Duidelijkheid hierover kan ik u niet bieden. De gerechtelijke vonnissen met de veroordelingen zijn wel beschikbaar, maar het ontbreekt aan documenten die bewijzen dat de straffen zijn tenietgedaan. Wel zijn er een paar mensen die beweren dat ze een gratieverzoek hebben gedaan bij een van de gouverneurs of assistenten en op hun bevel zijn vrijgesteld. Dat klinkt wel aanneemelijk, want het lijkt onvoorstelbaar dat iemand zich aan zoiets zou wagen zonder formele toestemming.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,31; datering: tussen 24 november 111 en 3 januari 112.

¶ Mij tot u te wenden: hieruit blijkt dat Plinius' correspondentie is gebaseerd op speciale afspraken, en geen normale praktijk is. ¶ Dwangarbeid: met name zwaar werk in de mijnen. ¶ Nicomedia en Nicea: de twee voornaamste steden aan de westkant van Bithynië. De eerste (zie brief 25) is de hoofdstad en een grote havenstad, de

tweede (het huidige İznik) ligt zo'n vijftig kilometer naar het zuidwesten, aan het Ascaniusmeer. ¶ Publieke functies: bedoeld zijn vertrouwelijke taken zoals bewaking van gevangenen of gemeentelijke administratie. ¶ Op hun bevel: dus via een mondeling besluit, zonder schriftelijke vastlegging.

Geachte Plinius,

Laten we niet vergeten dat u juist daarom naar uw provincie gestuurd bent: omdat er veel voor verbetering vatbaar bleek. Dit geval moet krachtig worden aangepakt. Want er zijn veroordeelden die niet alleen buiten de instanties om van hun straf vrijgesteld zijn, schrijft u, maar zelfs weer de status van fatsoenlijke bedienden hebben gekregen. Degenen die de afgelopen tien jaar zijn veroordeeld en buiten de juiste instanties om vrij zijn gekomen, behoren alsnog hun straf uit te zitten. Gaat het om oudere gevallen en mannen op leeftijd die meer dan tien jaar geleden zijn veroordeeld, laten we hun dan taken toewijzen die op bestraffing lijken. Gewoonlijk betekent dat werk in de baden, rioolreiniging en aanleg van straten en wegen.

Trajanus

- ¶ Brief 10, 32; datering: einde 111 of begin 112, antwoord op brief 31.
- ¶ Rioolreiniging: een van de minst aanzienlijke overheidstaken. Overigens waren er in steden in Klein-Azië vrijwel nergens riolen.

Majesteit,

Toen ik op rondreis was in een uithoek van de provincie heeft in Nicomedia een enorme brand gewoed. Daardoor zijn tal van particuliere huizen met de grond gelijk gemaakt en ook twee openbare gebouwen, het ouderenhuis en de Isis-tempel. Er lag weliswaar een straat tussen, maar het vuur kon zich zeer ver uitbreiden. Dat kwam allereerst door de hevige wind, en daarnaast door gebrek aan initiatief bij de mensen. Het staat wel vast dat zij er op hun gemak bij stonden zonder iets te ondernemen, als toeschouwers van die grote ramp. Bovendien is er nergens enigerlei brandpomp of blusemmer, kortom niets ter bestrijding van brand. Intussen worden die middelen, op mijn aanwijzing, klaargezet.

Ik wil u evenwel vragen, heer, of u het een goed idee vindt een korps van brandweerlieden op te richten. Honderdvijftig man, niet meer. Ik zal er dan op toezien dat alleen vakmensen erin komen, en dat het verleende privilege niet wordt misbruikt. Daarbij zal het

geen probleem zijn zo'n kleine groep goed in de gaten te houden.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,33; datering: tussen 24 november en 31 december 111. ¶ Uithoek: misschien ging de reis naar de in brief 39 genoemde stad *Claudiopolis* (het huidige *Bolu* in Turkije), honderdvijftig kilometer oostelijk van *Nicomedia*. ¶ Ouderenhuis: geen verzorgingstehuis in moderne zin, maar een stedelijk centrum voor oudere heren uit de hogere klassen, mogelijk nog met politieke en religieuze bevoegdheden. ¶ Korps van brandweerlieden: Plinius' suggestie is voorzichtig. In het Romeinse machtsstelsel gelden lokale 'clubjes' van welke aard dan ook als potentiële broeinesten van onrust en verzet.

Geachte Plinius,

U kwam op het idee om een brandweerkorps op te richten in Nicomedia, naar het voorbeeld van veel andere steden. Maar laten we niet vergeten dat die provincie – en vooral de steden daar! – door zulke groepsvorming al eerder geplaagd zijn. Welke naam we ook geven aan mensen die zo, om welke reden dan ook, samengebracht worden, in de praktijk zijn het besloten clubs. Het is dus afdoende om middelen aan te schaffen die helpen het vuur in te tomen. Spoor ook huizenbezitters aan om zelf in te grijpen en, als de situatie het vereist, het toegestroomde volk daarvoor in te zetten.

Trajanus

¶ Brief 10,34; datering: einde 111 of begin 112, antwoord op brief 33. ¶ Besloten clubs: bedoeld zijn lokale verenigingen waar de Romeinse overheid geen greep op had, en die daarom bij wet verboden waren.

Majesteit,

De plechtige geloften voor uw welzijn, heer, waarvan het heil van de staat afhangt, hebben wij uitgesproken en tevens ingelost middels een gebed tot de goden: mogen zij ons die geloften steeds weer laten inlossen en bekrachtigen.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,35; datering: 3 januari 112. ¶ Plechtige geloften: jaarlijks werd op 3 januari in het openbaar gebeden voor het welzijn van de keizer, in Rome door de senaat en diverse priesterraden, in de provincies door gouverneurs.

Geachte Plinius,

Met veel genoegen, mijn beste Secundus, heb ik uit uw brief opgemaakt dat u en de provinciebewoners ten overstaan van de onsterfelijke goden de geloften voor mijn heil en welzijn hebben afgelegd en uitgesproken.

Trajanus

¶ Brief 10,36; datering: begin 112, antwoord op brief 35.

Majesteit,

Nicomedia heeft 3 318 000 sestertiën uitgegeven, heer, voor een aquaduct. Het is echter onvoltooid gebleven en de bouw is gestaakt, ja, het werk is weer afgebroken. Vervolgens is opnieuw 200 000 geïnvesteerd in een ander aquaduct. Maar ook daarvan is de bouw gestaakt. Daarom zijn er nieuwe uitgaven nodig om ervoor te zorgen dat de stad water krijgt, nu er zoveel geld is verspild.

Ik ben persoonlijk gaan kijken bij de beoogde bron. Die is zeer zuiver en lijkt inderdaad geschikt om water uit te putten. Dat moet dan op een bogenconstructie, zoals aanvankelijk ook is geprobeerd, zodat het water niet alleen in de vlakke en lager gelegen delen van de stad komt. Een klein aantal bogen staat er nog, een aantal kan worden bijgebouwd met vierkante stenen afkomstig uit het eerdere bouwwerk. Een gedeelte moet volgens mij van baksteen worden gemaakt, want dat is gemakkelijker en goedkoper.

Maar bovenal is het nodig dat u mij een waterbouwkundige of architect zendt, om te voorkomen dat de geschiedenis zich herhaalt. Eén ding onderstreep ik hierbij graag: het nut en de schoonheid van zo'n bouwwerk passen bijzonder goed bij uw tijdperk.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,37; datering: januari 112. ¶ 3 318 000: een aanzienlijke som geld, zeker vergeleken met het tweede bedrag.

Geachte Plinius,

Er moet worden gezorgd dat Nicomedia van water wordt voorzien. Ik ben er vast van overtuigd dat u deze taak met de vereiste zorgvuldigheid zult aanpakken. Maar gaat u in vredesnaam ook na, vanuit diezelfde zorgvuldigheid, door wier fouten men in Nicomedia tot nu toe zoveel geld heeft verspild! Laat het niet zo zijn dat ze aan aquaducten begonnen zijn en die vervolgens hebben opgegeven om elkaar geld toe te schuiven. Als u dat achterhaald hebt, brengt u het dan onder mijn aandacht.

Trajanus

¶ Brief 10,38; datering: begin 112, antwoord op brief 37. ¶ In vredesnaam: deze uitval wordt algemeen beschouwd als een persoonlijke toevoeging van de keizer, die zeker niet door zijn ambtenaren is opgesteld (in tegenstelling tot, bijvoorbeeld, de formele slotzin). ¶ Brengt u het dan: er is geen brief van Plinius bekend die hieraan gevolg geeft.

Majesteit,

Voor het theater in Nicea, heer, dat al grotendeels is gebouwd maar nog niet klaar is, zijn hoge kosten gemaakt. Naar ik hoor (de financiën zijn nog niet in detail doorgelicht) is er meer dan tien miljoen sestertien aan opgegaan. Weggegooid geld, vrees ik. Want er vallen enorme scheuren en gaten in het bouwwerk en het geheel is aan het verzakken. Dat komt ofwel door de vochtige en zachte ondergrond, ofwel door de gebruikte steensoort, die licht en poreus is. In elk geval moeten we overwegen hoe nu verder te gaan: doorgaan met de bouw, het werk staken of alles zelfs slopen? Want de pijlers en onderbouw waarmee men de zaak telkens probeert te stutten lijken mij niet bepaald solide; ze zijn voornamelijk kostbaar.

Veel extra's voor dit theater zijn toegezegd door privépersonen, bijvoorbeeld galerijen rondom het geheel en een zuilengang boven de zitplaatsen. Dat wordt nu allemaal uitgesteld omdat het basiswerk blijft liggen.

Nicea is ook begonnen aan de reconstructie van het sportcomplex, dat enige tijd voor mijn aankomst door brand was verwoest. De opzet is veel grootschaliger en ruimer dan oorspronkelijk, en er is al aardig wat aan uitgegeven. Niet bepaald doelmatig, ben ik bang, want het ontbreekt aan een duidelijke visie of samenhang. Bovendien beweert de architect, een concurrent van de man die de bouw is begonnen, dat de muren ongeschikt zijn om de lasten van het gebouw te dragen: ze zijn weliswaar tweeëntwintig voet dik maar bevatten binnenin alleen mortel met toeslag en hebben geen bekleding van baksteen.

Ook Claudiopolis is bezig met bouwwerk, of liever: graafwerk, voor een enorm badhuis op een laaggelegen terrein. Het ligt zelfs direct naast een berg. Men gebruikt hiervoor geld van de nieuwe raadsleden, die dankzij uw goedgunstigheid zijn benoemd. Het betreft de bedragen die ze hebben ingebracht als entree-betaling of op mijn verzoek nog zullen inbrengen.

Ik vrees dus voor verkeerde investering van publieke middelen in de ene stad en misbruik in de andere stad van wat nog waardevoller is dan geld: uw gunst. Zo zie ik mij gedwongen u te verzoeken een architect te stu-

ren, voor zowel het theater als de badgebouwen. Die moet dan onderzoeken wat het doelmatigst is na de eenmaal gemaakte kosten. Alles hoe dan ook voltooiën volgens de eerste plannen? Of juist met de nodige correcties en aanpassingen? Anders blijven de eerder gedane uitgaven misschien behouden, maar wel ten koste van verkeerde extra uitgaven.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

☞ Brief 10,39; datering: januari 112. ☞ Nicea: zie brief 31. ☞ Tien miljoen: een enorm bedrag, vergelijk de kosten genoemd in brief 37. ☞ Tweeëntwintig voet: de dikte lijkt sterk overdreven; misschien gaat het om twaalf voet (XII) in plaats van tweeëntwintig (XXVII). ☞ Mortel met toeslag: het gaat om *caementum*, een betonachtig mengsel met kiezels, dat zwakker is dan Romeins beton. ☞ Claudiopolis: zie brief 33. ☞ Laaggelegen terrein: de Romeinen bouwden bij voorkeur op hoger gelegen terrein. ☞ Entree-betaling: een financiële gift aan de gemeenschap, betaald door nieuw benoemde raadsleden bij hun aantreden; formeel waren zulke betalingen vrijwillig. ☞ Badgebouwen: het bad in Nicea en het sportcomplex in Claudiopolis.

Geachte Plinius,

Wat er met het theater moet gebeuren waaraan bij Nicea begonnen is, kunt u ter plaatse het beste afwegen en bepalen. Het volstaat om mij vervolgens te informeren met welk plan u hebt ingestemd. Voer de werkzaamheden van privépersonen echter pas uit na voltooiing van het theater: daarvoor waren ze immers toegezegd. Die rare Grieken zijn werkelijk dol op sportcomplexen: misschien heeft men zich in Nicea daarom wel met te veel enthousiasme gestort op de bouw ervan. Maar ze moeten tevreden zijn met een complex dat in hun behoeften voorziet. Wat betreft het badgebouw, dat de inwoners van Claudiopolis op een nogal ongelukkige plaats zijn begonnen, zoals u schrijft: u bepaalt het advies dat ze krijgen. Aan architecten kan het u niet ontbreken. Geen provincie zit zonder ervaren en bekwaame mensen. Denkt u niet dat het sneller gaat als ze uit Rome komen: wij halen hen doorgaans ook uit Griekenland!

Trajanus

¶ Brief 10,40; datering: januari 112, antwoord op brief 39. ¶ Hebt ingestemd: Plinius' rapport hierover (vergelijk brief 38) is niet bewaard gebleven. ¶ Aan architecten: zie brief 18 voor een vergelijkbare opmerking van Trajanus.

Majesteit,

Gezien de verhevenheid van uw positie én uw streven lijkt het mij zeer op zijn plaats om suggesties aan u te doen. Graag wil ik u wijzen op projecten die evenzeer passen bij uw eeuwigheid als bij uw roem, en waarin uiterlijke schoonheid en praktisch nut samengaan.

In de buurt van Nicomedia ligt een heel groot meer. Daarover wordt per schip tegen relatief lage kosten en met geringe moeite marmer, fruit, hout en bouwhout aangevoerd tot aan de hoofdweg. Vandaar gaat alles dan per wagen naar zee, wat juist veel werk en hoge kosten oplevert. <...>

Dat project vergt vele handen. Daaraan ontbreekt het niet, want op het land wonen veel mensen en in de stad nog meer, en we mogen zeker verwachten dat iedereen graag de handen uit de mouwen steekt voor zo'n project waar iedereen voordeel van heeft. Daartoe zou u dan wel een waterbouwkundige moeten zenden, of als u dat beter vindt, een architect. Die kan dan zorgvul-

dig nagaan of het meer boven zeeniveau ligt (volgens lokale technici ligt het achttien meter hoger). Ik heb het gebied zelf bekeken en er een kanaal aangetroffen dat door een koning is aangelegd. De functie ervan is evenwel onduidelijk: diende het om water uit de omliggende landerijen op te vangen, of om het meer te verbinden met het de rivier? Het is namelijk onvoltooid gebleven. De reden daarvoor is eveneens onzeker: was dat omdat de koning kwam te overlijden? Of dacht men de klus niet te kunnen klaren?

Juist dat gegeven vormt voor mij een impuls en stimulans (u kunt mijn eerzucht omwille van úw roem vast billijken!). Heel graag wil ik iets door u voltooid zien waar koningen alleen een begin mee hebben gemaakt.

Hoogachtend,

Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,41; datering januari 112. ¶ Gezien...: dit is de eerste brief in het boek waarin Plinius de keizer in het Latijn niet aanspreekt met 'heer', of 'keizer'. ¶ Meer: het huidige Sapanca-meer, zo'n dertig kilometer oostelijk van İzmit (Nicomedia). ¶ Aangevoerd: vanuit het binnenland van Bithynië. ¶ <...>: vermoedelijk is hier iets weggefallen in de trant van 'Het lijkt nuttig om een kanaal aan te leggen'. Plinius moet een kanaal hebben beoogd vanaf het Sa-

panca-meer naar een bevaarbare rivier, die uitmondde bij Nicopolis (misschien de huidige Kumla Deresi of, meer naar het zuiden, de huidige Kirazdere Çayi). Nadere details ontbreken. ¶ Een koning: welke koning het betreft en welk kanaal Plinius bedoelt is onduidelijk.

Geachte Plinius,

Het kan interessant zijn dat meer te verbinden met de zee. Maar er moet beslist zorgvuldig worden uitgezocht hoeveel water het meer in stroomt en waar het vandaan komt. Anders zou het hele meer leeg kunnen stromen als het in zee uitmondt. U kunt Calpurnius Macer om een waterbouwkundige vragen, dan stuur ik u hiervandaan iemand die ervaring heeft met dit soort projecten.

Trajanus

¶ Brief 10,42; datering januari 112, antwoord op brief 41. ¶ Calpurnius Macer: P. Calpurnius Macer Caullius Rufus (zie ook brieven 61 en 77), plaatsvervangend consul in het jaar 111. ¶ Stuur ik: uit brief 62 blijkt dat Trajanus zijn belofte niet nakomt.

Majesteit,

Tijdens mijn controle van de uitgaven in Byzantium, die daar bijzonder hoog zijn, heer, wees men mij op het volgende. Ieder jaar stuurt men een gezant met een formeel decreet naar u toe ter begroeting, en men stelt hem twaalfduizend sestertiën ter beschikking. Indachtig uw principes heb ik gemeend de gezant hier te moeten houden en alleen het decreet te laten zenden. Dat levert een bezuiniging op, terwijl de officiële handeling evengoed wordt vervuld.

De stad voert tevens een onkostenpost op van drieduizend sestertiën als jaarlijks reisgeld voor een andere gezant, die ter begroeting reist naar de gouverneur van Moesië. Die post heb ik gemeend voor volgende jaren te moeten schrappen.

Graag hoor ik van u, heer, hoe u hierover denkt. Hopelijk wilt u zo goed zijn mijn besluit te bevestigen dan wel mijn fout te corrigeren.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,43; datering: januari 112. ¶ Byzantium: havenstad gelegen tussen de Zwarte Zee en de Zee van Marmara, het huidige Istanbul. In Plinius' tijd was de stad nog niet zo belangrijk als in de late oudheid en daarna. ¶ Alleen het decreet: niet in handen van een aparte gezant, maar via de normale postdienst. ¶ Principes: het ging de keizer vermoedelijk niet om de kosten, maar om zijn imago. ¶ Moesië: Romeinse provincie, ongeveer het huidige Bulgarije en Servië, ruim ten noorden van Byzantium (de stad lag op de grens van de provincies Bithynië en Thracië).

Geachte Plinius,

U hebt er goed aan gedaan, mijn beste Secundus, om die twaalfduizend in te houden die de Byzantijnen uitgaven aan een gezant om mij te begroeten. Ze voldoen ook aan hun verplichting als ze slechts via u een decreet sturen. De gouverneur van Moesië zal hun een minder kostbaar eerbetoon evenmin kwalijk nemen.

Trajanus

¶ Brief 10,44; datering: januari 112, antwoord op brief 43.

Majesteit,

Een kwestie inzake reispassen, heer. Zijn die na de vervaldatum nog geldig? En zo ja, hoe lang? Schrijft u mij alstublieft wat uw wens is en neemt u zo mijn aarzelingsweg. Want ik vrees dat ik door onwetendheid verval in één van twee mogelijke fouten: oneigenlijke praktijken goedkeuren of noodzakelijke missies tegenhouden.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,45; datering: januari 112. ¶ Reispas: officieel document, ter hand gesteld aan personen die gebruik mochten maken van de Romeinse vervoers- en postdienst (*cursus publicus*). Het betrof een systeem van halteplaatsen langs grote wegen, waar men onder meer paarden kon wisselen. De kosten hiervoor moesten worden opgebracht door lokale overheden.

Geachte Plinius,

Reispassen mogen na de vervaldatum niet meer gebruikt worden. Ik zie het daarom als een van mijn eerste plichten om alle provincies nieuwe reispassen te sturen, nog voor ze nodig zijn.

Trajanus

¶ Brief 10,46; datering: januari 112, antwoord op brief 45.

Majesteit,

Toen ik in Apamea, heer, een controle wilde uitvoeren van de uitstaande geldbedragen, inkomsten en uitgaven, kreeg ik de volgende reactie. Ja, iedereen was zeker bereid mij inzage te geven in de financiën van de kolonie, maar daar had nooit eerder een gouverneur toegang toe gehad. Want dat was zo hun voorrecht en een oude traditie: wat betreft interne zaken hadden zij autonomie.

Ik heb hun gezegd om hun mondelinge claims en de bronnen waarop zij zich beriepen vast te leggen in één verzoekschrift. Dat document zend ik u in de vorm waarin ik het kreeg, al besef ik dat er heel wat in staat dat geen betrekking heeft op de zaak in kwestie.

Zou u mij alstublieft de weg willen wijzen? Welke beleidslijn moet ik naar uw mening aanhouden? Ik vrees namelijk dat ik mijn bevoegdheden te buiten gegaan ben, ofwel juist niet voldoende heb gedaan.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

☞ Brief 10,47; datering: januari 112. ☞ Apamea: Apamea Myrlea, oude stad aan de zuidoever van de Zee van Marmara, vijftig kilometer zuidelijk van Byzantium (Istanbul). ☞ Kolonie: ten tijde van keizer Augustus had de stad de status van Romeinse kolonie gekregen. Dat gaf de stad bepaalde rechten, al lijkt het niet aannemelijk dat men geheel onafhankelijk was van de gouverneur. ☞ Zend ik u: blijkens het antwoord van Trajanus (brief 48) was het verzoekschrift een bijlage bij Plinius' brief. De tekst is echter niet overgeleverd.

Geachte Plinius,

Het verzoekschrift van de inwoners van Apamea, zoals door u bij uw brief gevoegd, heeft voor mij de noodzaak weggenomen hun motieven verder af te wegen. Ze hebben duidelijk gemaakt dat de gouverneurs die deze provincie onder hun hoede kregen om bepaalde redenen hebben afgezien van de controle van hun financiën. Maar ze hebben u niet weggestuurd, toen u kwam inspecteren. Die correcte opstelling moeten we belonen. Ze mogen nu alvast weten dat u als controleur komt op mijn bevel en dat zij hun privileges behouden.

Trajanus

¶ Brief 10,48; datering: januari 112, antwoord op brief 47.

Majesteit,

In de tijd voor mijn aankomst hier, heer, is men in Nicomedia begonnen met de aanleg van een nieuw forum, direct naast het bestaande. Op een hoek van het terrein staat een oeroud heiligdom van de Grote Moeder, dat moet worden gerestaureerd of verplaatst. Dit voornamelijk omdat het veel lager ligt dan het bouwwerk dat daar nu wordt opgetrokken.

Ik heb navraag gedaan naar eventuele speciale restricties ten aanzien van die tempel. Mij is gebleken dat tempelwijding in dat gebied verschilt van die in onze streken.

Wilt u daarom overwegen, heer, wat u hier juist acht? Mag een heiligdom waarvoor geen speciale restricties gelden gewoon worden verplaatst, zonder dat dit een inbreuk vormt op de godsdienst? Het zou in ieder geval goed uitkomen als hier geen godsdienstige bezwaren zijn.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,49; datering: januari 112. ¶ Grote Moeder: Magna Mater, Moeder van de goden, Cybele. Oude Frygische godin, die al van oudsher ook in Rome werd vereerd. ¶ Speciale restricties: in Rome werd bij een tempelwijding het betrokken terrein officieel onschendbaar verklaard.

Geachte Plinius,

U kunt, mijn beste Secundus, zonder bezwaar op religieuze gronden, het heiligdom van de Moeder van de goden verplaatsen naar een geschiktere locatie, als de ligging dat wenselijk maakt. Maakt u zich niet ongerust over het ontbreken van speciale wijdingsrestricties. De wijding zoals die in ons recht voorkomt is immers niet van toepassing op grond van een buitenlandse stad.

Trajanus

¶ Brief 10,50; datering: januari 112, antwoord op brief 49.

Majesteit,

Woorden schieten bijna tekort, heer, om mijn vreugde uit te drukken. Wat een geweldige gunst hebt u mijn schoonmoeder en mij bewezen met de overplaatsing van haar familielid Caelius Clemens naar deze provincie! Daardoor besef ik namelijk ook ten zeerste de maat van uw goedgunstigheid, nu ik met heel mijn huis uw milde gaven in volle omvang mag ervaren.

Kan ik hiervoor passende dank brengen? Al zou ik het kunnen, ik waag mij daaraan niet. Derhalve neem ik mijn toevlucht tot plechtige wensen en bid tot de goden: moge ik het vele goede waarmee u mij aanhoudend overstelpt niet onwaardig lijken.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

- ☞ Brief 10,51; datering: rond 28 januari 112. ☞ Gunst: vermoedelijk heeft Plinius hierom zelf (in een niet bewaarde brief) gevraagd.
- ☞ Schoonmoeder: Pompeia Celerina, een van Plinius' correspon-

denten. Zie bijvoorbeeld: Plinius, *Mijn landhuizen, brieven over Romeinse villa's*, vertaald en toegelicht door Vincent Hunink, Athenaeum—Polak & Van Gennep, Amsterdam 2017, blz. 29-30. ¶ Caelius Clemens: verder onbekend. Wellicht had hij een militaire functie.

Majesteit,

De dag waarop u het rijk, heer, hebt gered door het over te nemen hebben wij gevierd met alle blijdschap waarop u recht heeft. We hebben gebeden tot de goden dat zij u voor de mensheid, wier bescherming en veiligheid afhangen van uw heil, in voorspoed en goeden doen mogen bewaren. Ook zijn wij uw strijdmakers voorgegaan in het afleggen van de plechtige eed, waarbij de provinciebewoners blijk gaven van hun loyaliteit doordat zij diezelfde formule met groot enthousiasme eveneens uitspraken.

Hoogachtend,

Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,52; 28 januari 112 (of iets later). ¶ De dag: 28 januari; vergelijk brief 1. Op deze ‘dag van het rijk’ (dies imperii) werd de regeringsovername van Trajanus gevierd. ¶ Strijdmakers: bedoeld zijn de soldaten. De hier gebruikte term *commilitones* suggereert dat Trajanus met hen een bijzonder hechte band heeft (Trajanus zelf hanteerde de term in brief 20). De traditionele, jaar-

lijks herhaalde eedaflegging door alle soldaten was door Trajanus opgeschoven van 1 januari naar 28 januari.

Geachte Plinius,

Met veel genoegen, mijn beste Secundus, heb ik uit uw brief opgemaakt dat mijn strijdmakers, samen met de provinciebewoners en onder uw toezicht, met grote eerbiedigheid en blijdschap de dag van mijn machts-overname hebben gevierd.

Trajanus

¶ Brief 10,53; datering: begin 112, antwoord op brief 52.

Majesteit,

Dankzij uw voorzienende blik, heer, en mijn maatregelen zijn hier al publieke gelden gevorderd, en de inning loopt nog. Ik vrees echter dat het geld ongebruikt blijft liggen. Er doet zich zelden of nooit een gelegenheid voor om grondstukken aan te schaffen, en er zijn geen mensen te vinden die geld willen lenen van de staat, zeker niet voor de twaalf procent rente waartegen particulieren moeten lenen.

Zou u niet willen overwegen, heer, de rente wat te verlagen? Op die manier kunnen we misschien geschikte debiteurs aantrekken. En mocht dat ook zo niet lukken, zal ik het geld dan uitzetten bij de raadsleden? Die moeten de staat dan de benodigde zekerheid bieden. Dat zullen ze niet graag doen, ze zullen protesteren, maar het zal een minder bittere pil zijn bij een lagere rente.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,54; datering: na januari 112. ¶ Twaalf procent: een gangbaar maximumtarief in het Romeinse rijk. ¶ Bij de raadsleden: de bestuurselite zou dan worden verplicht tot het aangaan van leningen van staatskapitaal. Dat zou een zeer ongebruikelijke maatregel zijn.

Geachte Plinius,

Ook ik zie geen andere oplossing, mijn beste Secundus, dan de rentestand verlagen, waardoor publieke gelden gemakkelijker kunnen worden uitgezet. U bepaalt de mate waarin dat gebeurt, al naargelang het aantal toekomstige debiteuren. Mensen tegen hun wil dwingen een lening te aanvaarden die bij hen wellicht ongebruikt zal blijven liggen past niet bij het rechtsgevoel van onze tijd.

Trajanus

¶ Brief 10,55; datering: na januari 112, antwoord op brief 54.

Majesteit,

Heel hartelijk dank, heer, dat u bij al uw belangwekkende bezigheden de moeite hebt genomen ook mij aanwijzingen te geven aangaande kwesties waarover ik u om advies vraag. Zou u dat alstublieft ook nu willen doen?

Iemand heeft mij namelijk benaderd en op de hoogte gesteld van het volgende. Zijn persoonlijke tegenstanders zijn door de hoogedelgestrengde heer Servilius Calvus verbannen voor de duur van drie jaar, maar deze personen houden zich nog op in de provincie. Zijzelf geven te kennen dat ze van Calvus amnestie kregen, onder verwijzing naar een daartoe strekkend edict.

Om die reden meen ik u de zaak als geheel te moeten voorleggen. In uw schriftelijke aanwijzingen staat duidelijk vermeld dat ik mensen die door een ander of door mijzelf zijn verbannen geen amnestie mag geven. Maar over personen die door een ander zijn verbannen én amnestie kregen staat er niets in. Vandaar dus, heer,

dat ik u om advies wil vragen. Welke lijn vindt u dat ik moet aanhouden?

Ik doel hier natuurlijk ook op andere gevallen: mensen die voor onbepaalde tijd zijn verbannen, maar zonder amnestiebeschikking toch in de provincie worden aangetroffen. Want ook dit type gevallen heb ik moeten onderzoeken.

Zo is er iemand bij mij voorgeleid die voor onbepaalde tijd was verbannen door gouverneur Julius Bassus. In het besef dat alle besluiten van Bassus nietig zijn verklaard en de senaat aan allen over wie hij heeft beschikt het recht heeft verleend op een volledig nieuw proces, mits binnen een termijn van twee jaar, heb ik de balling verhoord. Ik vroeg hem of hij zich tot de volgende gouverneur had gewend en hem de zaak had voorgelegd. Zijn antwoord luidde: 'Nee.'

Zodoende vraag ik u nu om advies. Moet de man zijn oorspronkelijke straf krijgen? Of is volgens u een zwaardere sanctie op zijn plaats voor hem en voor anderen in een vergelijkbare situatie? En zo ja: welke dan precies? Het vonnis van Calvus alsook zijn edict, evenals het vonnis van Bassus voeg ik als bijlagen toe.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,56; datering: na januari 112. ¶ Servilius Calvus: verder onbekend, blijkbaar een voorganger van Plinius als gouverneur. ¶ Julius Bassus: deze Romeinse ambtsdrager, voorganger van Plinius als gouverneur van Bithynië in de jaren 101-102, was in 111 veroordeeld wegens corruptie. Plinius schrijft elders (in zijn brief 4,9) over het proces. ¶ Bijlagen: de genoemde documenten zijn niet bewaard gebleven.

Geachte Plinius,

Wat betreft mijn besluit in de zaak van degenen die door gouverneur Publius Servilius Calvus in driejarige ballingschap zijn gestuurd en al snel op grond van een amnestie-edict van diezelfde weer in de provincie zijn gaan wonen: ik schrijf u zo snel mogelijk, zodra ik van Calvus de redenen van zijn handelwijze vernomen heb.

Aangaande de man die door Julius Bassus voor onbepaalde tijd verbannen is: hij had twee jaar lang de tijd in beroep te gaan als hem naar zijn mening onrecht is aangedaan. Als hij dat niet gedaan heeft en in de provincie is blijven wonen, dient hij geboeid naar de pretoriaanse prefecten gestuurd te worden. Het volstaat niet om hem alsnog de straf op te leggen die hij door recalcitrant gedrag heeft ontlopen.

Trajanus

¶ Brief 10,57; datering: na januari 112, antwoord op brief 56. ¶
Pretoriaanse prefecten: de bevelhebbers van de pretoriaanse garde,
de machtige lijfwacht van de keizer, die ook civiele taken had. Tra-
janus geeft dus opdracht de man af te voeren naar Rome.

Majesteit,

Toen ik juryleden liet oproepen, heer, om mijn zitting te houden, diende Flavius Archippus een verzoek in tot vrijstelling, vanwege zijn status als filosoof. Volgens sommige mensen moest er meer gebeuren: niet ontheffen van zijn juridische plicht, nee, helemaal schrappen van de lijst van juryleden en hem de straf laten uitzitten waaraan hij zich had onttrokken door zijn ketens te verbreken. Daarbij werd een vonnis geciteerd van gouverneur Velius Paulus, als bewijs dat Archippus wegens valsheid in geschrifte was veroordeeld tot de mijnen. Hij daarentegen kon niets laten zien om hard te maken dat hem amnestie was verleend, maar beriep zich voor die amnestie op zijn eigen verzoekschrift aan Domitianus, een brief van Domitianus ter ere van hem en een decreet van de stad Prusa. Als bijlagen voegde hij nog een brief van u aan hem toe, alsook een edict en een brief van uw vader waarin deze de gunsten van Domitianus voor geldig verklaart.

Hoewel er dus zware aanklachten tegen hem worden ingebracht meen ik nog niets te mogen besluiten. Eerst wil ik uw advies inwinnen in deze kwestie, waarin u naar mijn mening het beste zelf het beslissende woord kunt spreken. De documenten voor en tegen voeg ik als bijlagen toe.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

Bijlagen

1. Brief van Domitianus aan Terentius Maximus

De filosoof Flavius Archippus heeft van mij de volgende gunst verkregen. Hij heeft mij verzocht een landgoed van ongeveer 100 000 sestertiën voor hem te kopen nabij Prusa, zijn vaderstad, zodat hij met de opbrengst daarvan zijn familie kan onderhouden. Daarin wil ik hem tegemoetkomen. De kosten kunt u weschrijven als ‘geschenk van de keizer’.

2. Van dezelfde aan Lappius Maximus

De filosoof Archippus, een goed man, die zijn beroep ook door zijn levenswandel waarmaakt, beveel ik gaarne bij je aan, mijn beste Maximus. Kom hem tegemoet en betoon hem ten volle je vriendelijkheid in alles waar hij jou in alle bescheidenheid om vraagt.

3. Edict van de vergoddelijkte Nerva

Er zijn zonder twijfel zaken, beste burgers, waarin deze gelukkige tijden zelf reeds een ‘edict’ uitvaardigen en men behoeft de goedheid van de keizer niet af te wachten bij kwesties waarin zijn intenties zich genoegzaam laten begrijpen. Elk van mijn burgers kan

zich ook zonder daartoe strekkende aanwijzing ervan verzekerd weten dat ik aan aller veiligheid de voorrang geef boven mijn eigen rust, in die zin dat ik zowel nieuwe gunsten toeken als in voorgaande perioden verleende gunsten handhaaf. Om niettemin in de algemene vreugde geen enkele twijfel te laten opkomen, hetzij door gebrek aan vertrouwen bij begunstigde personen, hetzij door de herinnering aan de begunstiger, meen ik dat het noodzakelijk alsook plezierig is de twijfelaars uitdrukkelijk een blijk te doen toekomen van mijn welwillendheid. Niemand mag denken dat iets wat door een andere keizer privé dan wel publiekelijk is toegekend door mij ongedaan wordt gemaakt met het oogmerk dat hij het vervolgens te danken heeft aan mij. Alle rechten dienen onverkort van kracht te blijven. Niemand hoeft zijn gelukwensen vergezeld te laten gaan van hernieuwde verzoeken, nu de Fortuna van het rijk elkeen weer vriendelijker toelacht. Laat men mij de gelegenheid bieden tot nieuwe gunsten, en beseffen dat men uitsluitend moet verzoeken om zaken waarover men nog niet beschikt.

4. Brief van dezelfde aan Tullius Justus

Aangezien de regeling van alle zaken die in voorgaande perioden zijn begonnen dan wel afgerond in acht genomen moet worden, dienen ook de schriftelijke beschikkingen van Domitianus van kracht te blijven.

¶ Brief 10,58; datering: Prusa, na januari 112. ¶ Juryleden: in sommige provincies, zoals Bithynië, werden burgers aangewezen om deel te nemen aan de rechtspraak. ¶ Flavius Archippus: alleen bekend uit Plinius' brieven. ¶ Filosoof: aan filosofen waren door de Flavische keizers (eind eerste eeuw) bepaalde privileges verleend. ¶ Ketens: blijkens het vervolg van de brief was Archippus veroordeeld tot de mijnen; wie daar moest werken was normaal gesproken geketend. Een dergelijke straf was overigens ongebruikelijk voor een Romeins burger zoals Archippus. ¶ Velius Paulus: Romeins ambtsdrager, ongeveer vijfentwintig jaar eerder actief. ¶ Documenten voor en tegen: dit is de enige brief waarbij genoemde bijlagen bewaard zijn gebleven. Het betreft hier overigens alleen documenten die pleiten voor de verdachte en die door keizers zijn opgesteld. ¶ Terentius Maximus: een hoofd financiën in Bithynië ten tijde van keizer Domitianus (keizer van 81 tot 96). ¶ Lappius Maximus: Aulus Bucius Lappius Maximus Norbanus, Romeins generaal en ambtsdrager, gouverneur van Bithynië in 85-86. ¶ Nerva: Romeins keizer van 96 tot 98, de directe voorganger van Trajanus. Zijn bewind wordt gezien als een verademing na de 'tirannie' van Domitianus. ¶ Beste burgers: Nerva's tekst is vermoedelijk uitge-

sproken voor een volksvergadering. De stijl is opvallend formeel en omslachtig. ¶ Begunstiger: Domitianus. ¶ Tullius Justus: waarschijnlijk de gouverneur van Bithynië in de jaren 96-97 of 97-98.

Majesteit,

Flavius Archippus verzoekt mij, bij uw heil en eeuwigheid, het verzoekschrift dat ik van hem heb ontvangen aan u te zenden. Ik meen aan dit verzoek gehoor te mogen geven, met dien verstande dat ik mijn voor-nemen ook aan de aanklaagster kenbaar heb gemaakt. Ook van haar heb ik een verzoekschrift ontvangen, dat ik als bijlage toevoeg. Zo kunt u gemakkelijker ‘beide partijen horen’ en bezien welk besluit hier nodig is.

Hoogachtend,

Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,59; datering: Prusa, na januari 112. Het gaat blijkbaar om dezelfde zaak als in brief 58. ¶ Aan u te zenden: Flavius Archippus wil zijn dossier aan de keizer laten bezorgen via de cursus publicus (zie brief 45) om zo onkosten te vermijden. ¶ Aanklaagster: zie brief 60.

Geachte Plinius,

Het kan natuurlijk zijn dat het Domitianus onbekend was hoe het er met Archippus voor stond toen hij al die teksten schreef die hem tot eer strekken. Toch geloof ik intuïtief eerder dat zijn situatie juist door tussenkomst van de keizer verbeterd is. Hij is per slot van rekening geëerd met heel wat standbeelden door mensen die goed wisten hoe Paulus, de gouverneur, over hem geoordeeld had. Dat moet voor u echter geen reden zijn, mijn beste Secundus, om, als er een nieuwe beschuldiging tegen hem wordt ingebracht, daar geen gehoor aan te verlenen.

Het verzoekschrift van Furia Prima, de aanklaagster, en dat van Archippus zelf, door u bij de tweede brief gevoegd, heb ik gelezen.

Trajanus

- ¶ Brief 10,60; datering: na januari 112, antwoord op brief 58-59.
- ¶ Furia Prima: vermoedelijk een eerder slachtoffer van Archippus' praktijken (zie brief 58).

Majesteit,

Met uw vooruitziende blik, heer, vreest u dat het meer leeg zal stromen als het eenmaal is verbonden met de rivier, en daarmee met zee. Maar ik denk dat ik ter plaatse een manier bedacht heb om dit gevaar tegen te gaan. Het is namelijk mogelijk een kanaal te graven vanaf het meer tot bij de rivier zonder aansluiting met de rivier zelf: men kan een soort rand overlaten waardoor het water wordt tegengehouden en gescheiden blijft. Daarmee bereiken we dat het meer niet al zijn water kwijtraakt door een directe verbinding met de rivier, terwijl we wel het effect van zo'n verbinding krijgen. Want er ligt dan maar een smal strookje land tussen, zodat goederen die via het kanaal zijn aangevoerd zich gemakkelijk laten overslaan naar de rivier.

Op die manier is de zaak uitvoerbaar, als er geen andere mogelijkheid is. Maar hopelijk is die er wel! Het meer is namelijk behoorlijk diep en bovendien stroomt er nu een rivier uit in precies de andere richting. Als we die afsluiten en het water omleiden in de richting die

we willen zal het waterpeil in het meer niet zakken: wat de rivier nu afvoert vloeit dan terug. Bovendien lopen er beekjes op het terrein van het aan te leggen kanaal. Als die goed worden opgevangen dragen ze bij aan de watertoelevering vanuit het meer.

We kunnen natuurlijk ook besluiten het kanaal te verlengen en dieper uit te graven, op zeeniveau, en niet te laten uitkomen in de rivier maar direct in zee. In dat geval zal de weerslag vanuit zee de uitstroom van het meer tegenhouden en terugstuwen. En als het terrein ons dat allemaal niet mogelijk maakt kunnen we de waterloop misschien ook regelen met verlaten.

Maar deze en andere bijzonderheden kunnen veel beter worden onderzocht en uitgewerkt door een waterbouwkundige. Zo iemand moet u beslist zenden, heer, conform uw belofte. Het project past namelijk bij uw grootheid en verdient uw aandacht.

Ik heb intussen aan de hoogedelgestrenghe heer Calpurnius Macer geschreven, op uw instigatie, dat hij mij de geschiktste waterbouwkundige stuurt.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,61; datering: na januari 112; vervolg op brief 41-42 van enkele maanden eerder. ¶ Het meer: bedoeld is het meer oostelijk van Nicomedia; zie brief 41-42. ¶ Vloeit terug: Plinius formuleert niet heel helder. De suggestie is dat de uitstroom vanuit het meer via een open verbinding naar de rivier aan de westkant grotendeels kan worden gecompenseerd door de rivier aan de oostkant af te sluiten. ¶ Terugstuwen: een kanaal tussen het meer en de zee lijkt vanwege het hoge verval een onuitvoerbaar project. ¶ Verlaten: een soort sluizen. Over de techniek van Romeinse sluizen is weinig met zekerheid bekend. ¶ Calpurnius Macer: zie brief 42. ¶ Intussen: de laatste zin lijkt een PS bij een eerder afgeronde brief.

Geachte Plinius,

Het is duidelijk, mijn beste Secundus, dat het u in de kwestie omtrent dat meer niet aan inzicht noch aan zorgvuldigheid ontbreekt. U oppert een keur van voorzorgsmaatregelen waardoor er geen gevaar is dat het droogvalt en het bovendien van groter nut voor ons is in de toekomst. Kiest u daarom de beste oplossing voor de situatie ter plaatse. Ik vertrouw erop dat Calpurnius Macer u een waterbouwkundige zal sturen. De provincies in uw regio hebben overigens geen gebrek aan zulke vakmensen.

Trajanus

¶ Brief 10,62; datering: na januari 112, antwoord op brief 61. ¶ Ik vertrouw erop: Trajanus gaat dus niet in op zijn eerdere belofte zelf ook iemand te sturen, ondanks Plinius' beroep op die toezegging in brief 61.

Majesteit,

Uw vrijgelatene Lycormas, heer, heeft mij geschreven met een vraag. Hij wilde dat ik een eventuele delegatie uit de Bosporus op weg naar Rome zou vasthouden tot zijn aankomst. Zo'n delegatie is er tot op heden niet gekomen, althans niet in de stad waar ik mij nu bevind, maar wel een koerier van koning Sauromates. Die zend ik nu, samen met de koerier die voor Lycormas uit reisde, naar u toe. Het leek mij goed om gebruik te maken van de gelegenheid die ik toevallig kreeg. Zo kunt u uit de brieven van Lycormas en de koning in één keer opmaken wat u misschien ook in één keer dient te weten.

Hoogachtend,

Gaius Plinius Caecilius Secundus

☞ Brief 10,63; datering: Nicea, na januari 112. ☞ Lycormas: deze vrijgelatene van de keizer was verwikkeld in een onduidelijk conflict met koning Sauromates van het Bosporuskoninkrijk (op de Krim), een vazalstaat van Rome.

Majesteit,

Koning Sauromates heeft mij geschreven dat hij nieuws heeft dat u zo spoedig mogelijk dient te weten en hij heeft een koerier gezonden met een brief voor u. Daarom wil ik diens snelle overkomst ondersteunen door verstrekking van een reispas.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,64; datering: Nicea, na januari 112, kort na brief 63. ¶
Reispas: om gebruik te kunnen maken van de *cursus publicus* (vergelijk onder meer brief 45).

Majesteit,

Er is een belangwekkende kwestie, heer, die de gehele provincie aangaat. Het betreft de status en kosten voor levensonderhoud van zogenaamde *threptoi*. Ik heb hiervoor de keizerlijke aanwijzingen bekeken, maar ik vind geen specifieke of algemene bepaling die voor Bithynië zou kunnen opgaan. Daarom meen ik u om raad te moeten vragen. Welke lijn wilt u dat ik aanhoud? (Want met precedenten mag ik hier niet volstaan, denk ik, hier is echt uw gezag vereist.)

Men verwijst hier naar een edict, naar verluidt van de vergoddelijkte Augustus, dat betrekking heeft op Andanië. Ook verwijst men naar brieven van de vergoddelijkte Vespasianus aan Sparta, van de vergoddelijkte Titus aan Sparta en Achaëa, en van Domitianus aan de gouverneurs Avidius Nigrinus en Armenius Brocchus alsook aan Sparta. Deze documenten zend ik u niet door, want ze lijken me niet zonder fouten en deels ook onbetrouwbaar. En er bevinden zich ongetwijfeld authentieke en gecorrigeerde versies in uw archief.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,65; datering: na januari 112. ¶ Threptoi: het gaat om geadopteerde vondelingen. Het probleem betreft een eventuele vergoeding van alle gemaakte onkosten indien iemand alsnog zeggenschap over een vondeling opeiste. ¶ Andanië: een stad op de Peloponnesus in Griekenland. ¶ Achaëa: Romeinse provincie, bestaande uit de Peloponnesus en enkele gebieden ten noorden ervan. ¶ Gouverneurs: van Achaëa. Avidius Nigrinus en Armenius Brochus zijn verder niet of nauwelijks bekend.

Geachte Plinius,

Men heeft zich al vaak gebogen over deze kwestie, ik bedoel die aangaande degenen die als vrijgeborenen te vondeling zijn gelegd en vervolgens door iemand zijn meegenomen en in slavernij opgevoed. In de protocollen van mijn voorgangers staat niets over wat in alle provincies van kracht is. We hebben natuurlijk de brieven van Domitianus aan Avidius Nigrinus en Armenius Brocchus: misschien moeten die leidend zijn. Hij noemt Bithynië echter niet onder de provincies waarover hij schrijft.

Daarom kan, naar mijn mening, een verzoek om iemands vrijmaking op bovenstaande grond niet afgewezen worden. Die vrijheid hoeft evenmin te worden afgekocht door voor het levensonderhoud te betalen.

Trajanus

¶ Brief 10,66; datering: na januari 112, antwoord op brief 65.

Majesteit,

De gezant van koning Sauromates is uit eigen beweging twee dagen in Nicea gebleven, waar hij mij had aangetroffen. Hem nog langer laten wachten, heer, lijkt me niet goed. Ten eerste is het onzeker wanneer uw vrijgelatene Lycormas hier aankomt, en verder moet ik zelf naar een heel ander deel van de provincie omdat de uitoefening van mijn ambt dat vereist.

Het lijkt me juist u hiervan op de hoogte te brengen. Onlangs schreef ik u namelijk over het verzoek van Lycormas om een eventuele delegatie uit de Bosporus op weg naar Rome vast te houden tot zijn aankomst. Ik kan geen enkele goede reden bedenken om daarmee door te gaan, zeker nu de brief van Lycormas (een document dat ik niet langer hier wilde houden, ik schreef u dat al) u enkele dagen eerder zal bereiken dan de gezant.

Hoogachtend,

Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,67; datering: na januari 112, na brief 64. ¶ Afgelegen deel: waarschijnlijk de stad Juliopolis in de provincie Galatië, zuidoostelijk van Bithynië; zie brief 77. ¶ Niet langer hier wilde houden: dat gold eveneens voor de hier niet genoemde brief van Sauromates, zie brief 63-64. Plinius' weergave suggereert dat Lycormas' zaak bij Trajanus licht in het voordeel is. Feitelijk zou de keizer eerst de beide koeriers met brieven ontvangen, kort daarna de nu genoemde gezant van Sauromates, en pas na langere tijd zijn vrijgelatene Lycormas.

Majesteit,

Enkele mensen hebben mij verzocht om toestemming de stoffelijke resten van familieleden elders te mogen herbegraven, dit vanwege schade door de tand des tijds, overstroming van een rivier en soortgelijke redenen. Hierbij zou ik dan het voorbeeld volgen van andere gouverneurs.

In Rome, zo weet ik, worden dit soort zaken doorgaans voorgelegd aan het college van hogepriesters. Daarom meen ik er goed aan te doen u, heer, als hoogste hogepriester om advies te vragen. Welke lijn wilt u dat ik hier volg?

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,68; datering: na januari 112, na brief 64. ¶ Herbegraven: de plek waar een lichaam begraven lag, werd door de Romeinen als gewijd beschouwd en de verplaatsing van lichamen was in principe niet toegestaan. Plinius is, zoals steeds, beducht voor eventuele godsdienstige bezwaren tegen zijn handelwijze.

Geachte Plinius,

Het zou hardvochtig zijn aan provinciebewoners op te leggen naar de hogepriesters toe te komen, terwijl ze op billijke gronden de stoffelijke resten van hun dierbaren van de ene naar de andere plaats willen overbrengen. U kunt beter het voorbeeld van uw voorgangers in uw provincie volgen en per individueel geval het verzoek inwilligen of afwijzen.

Trajanus

¶ Brief 10,69; datering: na januari 112, antwoord op brief 68. ¶ Naar de hogepriesters toe te komen: dit had Plinius in brief 68 niet voorgesteld.

Majesteit,

Toen ik in Prusa zocht waar het badhuis zou kunnen komen, heer, waarvoor u zo goed was toestemming te geven, viel mijn oog op een bepaalde locatie. Wat daar staat was ooit een fraai huis, naar ik hoor, maar nu een lelijke bouwval. Zo kunnen we bereiken dat een on-ooglijk stukje stadsgezicht aantrekkelijk wordt, ja, dat de stad als geheel erop vooruitgaat zonder dat sloop van gebouwen nodig is. Het is dan meer restauratie en uitbreiding van een oud, bouwvallig pand.

Met het huis in kwestie zit het als volgt. Claudius Polyaenus heeft het ooit vermaakt aan keizer Claudius, met de opdracht een tempel voor hem te maken in de binnenhof en de rest van het huis te verhuren. De huurinkomsten zijn enige tijd ten goede gekomen aan de stad. Later raakte het pand (inclusief binnenhof) geleidelijk helemaal in verval, deels door plundering, deels door verwaarlozing. Nu staat er bijna niets meer overeind, wat rest is het terrein.

Wellicht kunt u het aan de stad schenken, heer? Of eventueel verkopen? Vanwege de gunstige ligging zou de stad daarin een buitengewone gunst zien. Met uw permissie zou ik graag het vrij liggende gedeelte bestemmen voor het badhuis en het gedeelte met de vroegere bebouwing omgeven met een halfronde aanbouw en zuilengangen, en die opdragen aan u. Want dankzij uw royale gebaar rijst daar dan een aantrekkelijk gebouw op, dat uw naam waardig is.

Ik zend u een kopie van het testament, hoewel de tekst vol fouten zit. U kunt eruit opmaken dat Polyaeus heel wat in het huis heeft laten staan ter verfraaiing. Dat is allemaal, evenals het huis zelf, verloren gegaan. Ik zal evenwel proberen de spullen zo veel mogelijk weer op te sporen.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,70; datering: na januari 112. ¶ Badhuis: zie brief 23-24. ¶ Claudius Polyaeus: onbekend, vermoedelijk een lokale aristocraat. ¶ Vermaakt aan keizer Claudius: de precieze bepalingen zijn niet helemaal duidelijk. Blijkbaar kreeg de stad het pand niet in eigendom, maar had zij wel het vruchtgebruik ervan, inclusief de plicht tot onderhoud van het heiligdom voor Claudius, waardoor de stad er financieel niet beter van werd.

Geachte Plinius,

U schrijft over een stuk vrij liggende grond in Prusa, met een ingestort huis; we kunnen dat inderdaad gebruiken voor de bouw van een badhuis. Op één punt was u echter niet duidelijk: is de Claudiustempel in de binnenhof verwezenlijkt of niet? Als dat wel het geval is, heeft de wijding ervan namelijk beslag gelegd op het terrein, zelfs als het gebouw is ingestort.

Hoogachtend,
Trajanus

¶ Brief 10,71; datering: na januari 112, antwoord op brief 70.

Majesteit,

Enkele mensen hebben mij een verzoek gedaan inzake het erkennen van kinderen en herstel van hun geboorterechten. Men wil dat ik daarover persoonlijk uitspraak doe, conform een brief van Domitianus aan Minicius Rufus en precedenten van gouverneurs. Ik heb het senaatsbesluit aangaande dit soort kwesties erop nageslagen, maar dat spreekt alleen over provincies onder gezag van gouverneurs. Daarom heb ik de hele zaak aangehouden. Graag verneem ik van u, heer, welke lijn u wilt dat ik volg.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,72; datering: na januari 112. ¶ Erkennen van kinderen: de kwestie lijkt op die van brief 65, maar verschilt daarvan, al zijn de juridische details niet helder. Mogelijk gaat het om een speciale procedure waarbij vrijgelatenen een status als vrijgeborene konden verkrijgen. ¶ Minicius Rufus: Lucius Minicius Rufus, gouverneur van Bithynië in de jaren voor 88. ¶ Onder gezag van gouverneurs:

Plinius maakt hier een nogal formeel punt. Strikt genomen was hij geen gouverneur maar een speciale gezant van de keizer met de bevoegdheden van een gouverneur.

Geachte Plinius,

Stuurt u mij alstublieft het senaatsbesluit dat uw aarzeling veroorzaakte. Ik zal dan beoordelen of u bevoegd bent inzake het erkennen van kinderen en herstel van hun oorspronkelijke geboorterechten.

Hoogachtend,
Trajanus

¶ Brief 10,73; datering: na januari 112, antwoord op brief 72.

Majesteit,

Appuleius, een soldaat met standplaats Nicomedia, schrijft mij, heer, over een zekere Callidromus. De man was vastgehouden door Maximus en Dionysius, twee bakkers voor wie hij betaald werk verrichtte, maar had zijn toevlucht genomen bij uw standbeeld. Men had hem voorgeleid bij de magistraten, waar hij de volgende verklaring heeft afgelegd. Hij is ooit slaaf geweest van Laberius Maximus, in Moesië gevangengenomen door Susagus, en door Decibalus ten geschenke gezonden aan Pacorus, de koning van Parthië. Na een flink aantal jaren dienst daar is hij vervolgens ontsnapt en zo is hij dan beland in Nicomedië.

Men leidde de man ook voor bij mij, waar hij met hetzelfde verhaal kwam. Daarom meen ik hem naar u te moeten zenden. Dat doe ik met een kleine vertraging omdat ik nog heb laten zoeken naar een camee met een afbeelding van Pacorus in vol ornaat, waarvan hij beweert dat ze die van hem gestolen hebben. Als die camee te vinden was wilde ik die namelijk meestu-

ren, zoals ik nu een brokje metaal meestuur, dat hij naar zijn zeggen heeft meegebracht uit een Parthische mijn. Het is gemarkeerd met mijn zegelring; de afbeelding stelt een vierspan voor.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,74; datering: na januari 112. ¶ Standplaats Nicomedia: de daar gelegerde eenheid had onder meer tot taak om voortvluchtige slaven op te sporen. ¶ Callidromus, Maximus, Dionysius: van geen van deze personen is meer bekend. ¶ Vastgehouden: de twee werkgevers waren achter het geheim van zijn levensloop gekomen en dwongen hem vervolgens gratis voor hen te blijven werken. Daarmee was hij de facto opnieuw slaaf. ¶ Bij uw standbeeld: een keizerstandbeeld vormde een soort asielpplaats. ¶ Laberius Maximus: consul in 89 en 103, generaal van Trajanus in de Dacische oorlog, nadien verdacht van samenzwering tegen de keizer en verbannen. ¶ Susagus: generaal van Decebalus, de koning van Dacië. ¶ Pacorus: koning van Parthië. ¶ Hetzelfde verhaal: Plinius lijkt weinig geloof te hechten aan het relaas van Callidromus' avonturen. ¶ Naar u te moeten zenden: in ieder geval vanwege Callidromus' toevlucht bij het standbeeld van de keizer, wellicht ook vanwege zijn juridisch onduidelijke status. Was hij, na zijn overdracht aan Pacorus en zijn ontsnapping uit barbaars bezit, nog wel een Romeinse slaaf? Helaas is geen antwoord van Trajanus op deze

brief bewaard gebleven. De afloop van de zaak is dus onbekend. ¶
Camee: Callidromus voerde dit voorwerp blijkbaar aan als bewijs
voor zijn verhaal. ¶ Brokje metaal: veel vertalers denken hier aan
een stukje goud (de zorgvuldige verzending lijkt daarop te duiden),
maar in Parthië bevonden zich geen mijnen voor edelmetalen. ¶
Gemarkeerd: waarschijnlijk niet het stukje metaal zelf, tenzij het
ging om lood, maar de wassen zegel van de verpakking.

Majesteit,

Julius Largus uit Pontus, heer, iemand die ik nooit heb gezien en van wie ik zelfs nooit heb gehoord (hij vertrouwt blijkbaar op uw oordeel), heeft mij zogezegd tot beheerder en uitvoerder gemaakt van zijn grote respect jegens u. Hij vraagt mij namelijk bij testament om zijn erfenis formeel te aanvaarden en vervolgens na inhouding van 50 000 sestertiën het resterende bedrag geheel ter beschikking te stellen van Heraclea en Tium. Daarbij laat hij het aan mijn oordeel of de gelden moeten worden besteed aan bouwprojecten die dan aan u worden gewijd, of aan de instelling van vijfjaarlijkse sportwedstrijden onder de naam ‘Trajaanse spelen’.

Ik meen er goed aan te doen u dit ter kennis te brengen, vooral zodat u kunt beslissen wat ik moet kiezen.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,75; datering: na januari 112. ¶ Julius Largus: een verder onbekend Romeins burger. ¶ Inhouding: de bedoelde 50 000 sestertiën, waarschijnlijk 25% van de totale erfenis, mocht Plinius zelf houden. Dit bedrag kan worden gezien als ‘geschenk’, iets waarmee Plinius als Romeins gezagdrager in juridische problemen zou kunnen komen. Misschien wil Plinius zich hiertegen enigszins indekken door de zaak te benoemen. ¶ Heraclea en Tium: twee plaatsen in Pontus, aan de zuidkust van de Zwarte Zee. Plinius heeft deze plaatsen nog niet bezocht.

Geachte Plinius,

Julius Largus heeft u als vertrouwenspersoon gekozen, alsof u voor hem een goede bekende was. Oordeelt u dus zelf wat het meest aan zijn blijvende herinnering bijdraagt, al naar gelang de lokale omstandigheden, en voer datgene uit wat u het beste acht.

Hoogachtend,
Trajanus

¶ Brief 10,76; datering: na januari 112, antwoord op brief 75.

Majesteit,

Het is met vooruitziende blik, heer, dat u aan de hoogedelgestrengte Calpurnius Macer opdracht hebt gegeven een legioenscenturio naar Byzantium te sturen. Wilt u eens bekijken of datzelfde volgens u ook nodig is voor Juliopolis? Die stad is weliswaar zeer klein maar draagt bijzonder grote lasten en heeft te lijden onder onrechtmatigheden die des te zwaarder wegen naar mate ze zwakker staat.

Al wat u voor Juliopolis doet zal tevens de gehele provincie ten goede komen. De stad ligt namelijk bij de toegang naar Bithynië en dient als doorgangplaats voor de vele reizigers naar het achterland.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,77; datering: na januari 112. ¶ Calpurnius Macer: zie brieven 42 en 61. ¶ Legioenscenturio: officier met een speciale missie, in dit geval (blijkens Trajanus' antwoord in 78) het opzetten

van een controlepost voor het verkeer. ¶ Byzantium: zie brief 43.
¶ Juliopolis: vergelijk brief 67. ¶ Lasten... onrechtmatigheden: het gaat vermoedelijk vooral om de hoge kosten voor het onderhouden van de cursus publicus (zie brief 45) en om bijzondere problemen door talrijke militaire transporten.

Geachte Plinius,

De situatie van de stad Byzantium is zo dat drommen reizigers van alle kanten naar haar toestromen. Daarom zijn wij haar, haar privileges indachtig, tegemoet gekomen met een legioenscenturio. Als we besluiten de inwoners van Juliopolis op dezelfde manier te hulp te schieten, zouden we ons met een precedent opzadelen: vele andere steden zullen dan om hetzelfde vragen, des te meer naarmate ze zwakker zijn. Ik vertrouw op uw zorgvuldigheid; ik weet zeker dat u er alles aan zult doen om te voorkomen dat ze worden blootgesteld aan onrechtmatigheden.

Als personen zich echter tegen mijn orders hebben gekeerd, moeten ze direct bestraft worden. Maar betreft het militairen die zich aan meer hebben schuldig gemaakt dan u ter plekke bestraffen kunt, deelt u dan uw bevindingen met hun officieren. Of, als het om mensen gaat die naar Rome komen, schrijft u dan aan mij.

Hoogachtend,
Trajanus

¶ Brief 10,78; datering: na januari 112, antwoord op brief 77. ¶
Mensen... die naar Rome komen: bedoeld worden niet-militaire
Romeinse functionarissen, zoals ambtenaren en keizerlijke gezan-
ten.

Majesteit,

Er geldt hier een bepaling, heer, krachtens de wet van Pompeius voor Bithynië: niemand onder de dertig mag een ambt uitoefenen of zitting krijgen in de senaat. Volgens diezelfde wet krijgen voormalig ambtsdragers zitting in de senaat. Later volgde een edict van de vergoddelijkte Augustus, waarin de minimumleeftijd voor lagere ambten werd gesteld op tweeëntwintig.

Nu rijst de vraag of de censoren voormalige ambtsdragers van onder de dertig kunnen toelaten in de senaat. En zo ja, of ook anderen die geen ambt hebben bekleed via dezelfde uitleg senator mogen worden, en wel vanaf de leeftijd dat het hun is toegestaan een ambt te bekleeden. Dat laatste is hier sowieso de gangbare praktijk tot op heden. En dat moet ook, zegt men, aangezien het aanmerkelijk beter is zoons van aanzienlijke families in de senaat op te nemen dan lieden uit het volk.

De aanstaande censoren vroegen mij naar mijn standpunt in dezen. Ik denk dat voormalige ambtsdragers van onder de dertig tot de senaat kunnen worden toegelaten, op basis van het edict van Augustus en de wet van Pompeius. Augustus heeft immers toestemming gegeven aan personen van onder de dertig om een ambt te bekleden en volgens de wet krijgen voormalige ambtsdragers zitting in de senaat. Maar ik aarzel ten aanzien van personen die geen ambt hebben bekleed maar wel de leeftijd hebben waarop men daartoe permissie heeft.

Hierdoor komt het dat ik u, heer, om advies wil vragen. Welke lijn wilt u dat ik aanhoud? De relevante passages uit de wet, alsook het edict van Augustus, voeg ik als bijlagen toe.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,79; datering: na januari 112. ¶ Pompeius: de grote generaal uit de eerste eeuw v.Chr., die na veroveringen in Klein-Azië de gebieden Bithynië en Pontus inrichtte als Romeinse provincie. ¶ Lagere ambten: bijvoorbeeld functies als secretaris of marktmeester. ¶ Bijlagen: zoals meestal zijn de genoemde teksten niet overgeleverd.

Geachte Plinius,

Die uitleg van u deel ik, mijn beste Secundus. De wet van Pompeius is door het edict van de vergoddelijkte Augustus op het volgende punt aangepast: mannen van boven de tweeëntwintig jaar mogen een ambt uitoefenen en degenen die dat hebben gedaan gaan deel uitmaken van de senaat in hun stad. Overigens, wat betreft mannen van onder de dertig die geen ambt hebben uitgeoefend: het feit dat ze voor een ambt verkiesbaar zijn is naar mijn mening geen reden om hen in de senaat van hun plaats op te nemen.

Trajanus

¶ Brief 10,80; datering: na januari 112, antwoord op brief 79.

Majesteit,

De laatste dag van mijn verblijf in Prusa bij de Olympus, heer, heb ik doorgebracht op mijn logeeradres om dossiers af te handelen. Daar kreeg ik bericht van de magistraat Asclepiades dat Claudius Eumolpus mij in een bepaalde kwestie uitspraak wilde laten doen.

In de stadsraad was een verzoek aan de orde gekomen van Cocceianus Dio: hij had een bouwwerk laten maken en wilde dat nu formeel overdragen aan de stad. Daarop had Eumolpus, uit naam van Flavius Archippus, gezegd dat men van Dio voorafgaand aan de overdracht een verantwoording moest vragen voor het bouwwerk, omdat hij het anders had uitgevoerd dan was afgesproken. Eumolpus tekende erbij aan dat zich in het bouwwerk een standbeeld van u bevindt en dat er mensen begraven liggen, namelijk Dio's vrouw en zoon, en riep mij op een juridisch onderzoek in te stellen. Ik zei dat ik dat onmiddellijk zou doen en mijn vertrek ervoor zou uitstellen. Eumolpus verzocht mij om meer tijd te geven zodat hij de zaak goed kon voor-

bereiden, en om de zitting te houden in een andere stad. Ik antwoordde dat ik dat zou doen in Nicea.

Toen ik mij aldaar had geïnstalleerd voor de zitting kwam dezelfde Eumolpus met een nieuw verzoek om uitstel: hij had zich nog onvoldoende kunnen inlezen. Dio op zijn beurt eiste dat hij zou worden gehoord. Aan beide zijden werd veel gezegd, ook over de zaak zelf.

Het leek mij goed om uitstel te verlenen en u om advies te vragen in deze kwestie vanwege de precedentwerking. Daarom heb ik beide partijen gezegd dat zij hun eisen schriftelijk bij mij moeten indienen. Ik wilde namelijk dat u in hun eigen woorden kunt zien waarom het gaat.

Dio verklaarde zich hiertoe bereid. Eumolpus antwoordde dat hij in zijn document zou opnemen wat hij vroeg ten behoeve van de stad. Maar voor wat betreft die begravenen was hij geen aanklager, zei hij, maar raadsman van Flavius Archippus, in wiens opdracht hij had gehandeld. En Archippus, voor wie Eumolpus evenals in Prusa raadsman was, zei dat hij een geschreven aanklacht zou indienen.

Hoewel ik er nu al meerdere dagen op wacht, heeft noch Eumolpus, noch Archippus zijn aanklacht bij me ingediend. Dio heeft dat wel gedaan; zijn document voeg ik als bijlage toe.

Ik ben persoonlijk ter plaatse geweest en heb ook uw standbeeld gezien: het staat in de bibliotheek. Wat betreft het graf van, naar verluidt, Dio's zoon en echtgenote, dat bevindt zich in een binnenhof omgeven door zuilengangen.

Zoudt u alstublieft zo vriendelijk willen zijn, heer, mij aanwijzingen te geven, vooral in een onderzoek als dit? De verwachtingen zijn toch al hoog gespannen, zoals onvermijdelijk in een zaak waarin men de feiten niet betwist en zich beroept op precedënten.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,81; datering: na januari 112. ¶ Prusa: zie brief 17a. ¶ Olympus: berg in Bithynië, de huidige Uludağ, nu vooral bekend als wintersportcentrum. ¶ Asclepiades, Claudius Eumolpus: beiden zijn niet verder bekend. ¶ Cocceianus Dio: beter bekend als Dio Chrysostomus, belangrijke Griekse redenaar, van wie een groot aantal redevoeringen bewaard is gebleven. Was door Domitianus

verbannen en door Nerva in ere hersteld, onderhield daarna goede betrekkingen met Trajanus. In zijn geboortestad Prusa liet hij veel fraaie gebouwen neerzetten, maar hij raakte er ook in ernstige conflicten met anderen. ¶ Flavius Archippus: zie brief 58. Mogelijk was Dio ook in die eerdere kwestie betrokken geweest, en was er mede daardoor grote vijandschap tussen de beide heren ontstaan. ¶ Begraven: mogelijk een heikel punt, omdat het begraven van doden op heilige grond (dit vanwege het keizerstandbeeld) taboe was. ¶ Geen aanklager: Eumolpus wilde zich blijkbaar niet aan de kwestie van de graven branden, en verschool zich daarom achter Flavius Archippus. ¶ Bijlage: niet bewaard. ¶ Precedenten: welk precedent precies is onduidelijk; waarschijnlijk heeft Dio in zijn document verwezen naar een eerdere zaak.

Geachte Plinius,

U meende mij te moeten raadplegen, mijn beste Secundus, maar u had in deze kwestie niet hoeven aarzelen. Mijn standpunt is u toch welbekend? Ik wens geen respect voor mijn naam uit angst of door vrees voor mensen, noch vanwege aanklachten van majesteitsschennis. Staakt u dus uw onderzoek; ook als er precedentes zouden zijn, kan ik er niet mee instemmen. Onderzoek liever de verantwoording van het hele bouwwerk dat Cocceianus Dio heeft laten neerzetten: dat is in het belang van de stad en Dio is er niet op tegen. Hij heeft daar trouwens ook het recht niet toe.

Trajanus

¶ Brief 10,82; datering: na januari 112, antwoord op brief 81. ¶ Majesteitsschennis: een gangbaar motief onder eerdere keizers zoals Domitianus (of nog eerder: Tiberius) waarmee mensen snel in staat van beschuldiging konden worden gesteld. Trajanus wijst de suggestie van de hand dat in dit geval 'belediging van het keizerbeeld' kan worden gebruikt voor een aanklacht.

Majesteit,

De stad Nicea heeft mij publiekelijk gevraagd, bij wat mij het allerheiligste is en dient te zijn, namelijk uw eeuwigheid en heil, een officieel verzoek aan u over te brengen. Weigeren leek mij niet aan de orde en zo voeg ik het document dat men mij gaf als bijlage bij deze brief.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,83; datering: Nicea, na januari 112. ¶ Officieel verzoek: de inhoud van het verzoek wordt duidelijk uit het antwoord in brief 84. ¶ Over te brengen: via de keizerlijke postdienst of *cursus publicus*. Dat was sneller en spaarde de stad de kosten van een delegatie. ¶ Bijlage: niet bewaard.

Geachte Plinius,

De inwoners van Nicea stellen dat ze op gezag van de goddelijke Augustus van burgers zonder testament de goederen mogen opeisen en u zult zich daarover moeten buigen. Als u alle betrokkenen bijeen hebt geroepen en ook mijn bestuurders Virdius Gemellinus en de vrijgelatene Epimachus erbij hebt gehaald, kunt u gezamenlijk ook de tegenargumenten beoordelen en beslissen wat u het beste acht.

Trajanus

¶ Brief 10,84; datering: Nicea, na januari 112, antwoord op brief 83. ¶ Mogen opeisen: alleen als er in het geheel geen erfgenamen waren én er geen testament was, vervielen bezittingen van een overledene aan de Romeinse staat. Het lijkt erop dat Trajanus dit als bekend veronderstelt en zich daarom niet precies uitdrukt. Het kan ook zijn dat een deel van de tekst is weggevallen. ¶ Virdius Gemellinus en Epimachus: Virdius Gemellinus wordt ook genoemd in brief 27. Epimachus is de opvolger van het hoofd financiën Maximus, die onderwerp is van brief 85.

Majesteit,

Maximus, uw vrijgelatene en hoofd financiën, heer, heb ik tijdens de hele periode van onze samenwerking ervaren als een gedegen, ijverig en zorgvuldig persoon, die uw belangen steeds voor ogen heeft en strikt de goede orde handhaaft. Gaarne geef ik hem deze referentie mee voor u. Dat doe ik naar eer en geweten, zoals ik u die ben verschuldigd.

Hoogachtend,

Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,85; datering: september 112. ¶ Maximus: zie brief 27. De brieven 85-87 zijn aanbevelingen van Plinius die vermoedelijk door de aanbevolen personen zelf aan de keizer werden aangeboden. Promoties vonden doorgaans in november plaats.

Majesteit,

Gavius Bassus, heer, prefect van de kust van Pontus, heb ik ervaren als een integer, gedegen en ijverig persoon, die bij dit alles uiterst respectvol was tegenover mij. Ik geef hem mijn goede wensen en aanbeveling mee. Dat doe ik naar eer en geweten, zoals ik u die ben verschuldigd.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,86a; datering: september 112. ¶ Gavius Bassus: zie brief 21. ¶ Integer: Plinius noemde deze eigenschap niet in zijn vergelijkbare referentie in brief 85. Dat betekent niet dat hij ten aanzien van Maximus hierover enige aarzeling heeft. Het detail is hier wellicht vermeldenswaard omdat Gavius Bassus in zijn werk verder afstond van Plinius.

<Majesteit,>

<...> heeft militaire dienst gedaan onder u. Aan die training heeft hij te danken dat hij thans uw goedgunstigheid waardig is. Zowel soldaten als burgers, die zijn rechtvaardigheid en goedheid grondig hebben leren kennen, hebben bij mij om het hardst getuigenis ten gunste van hem afgelegd, niet alleen op persoonlijke titel maar ook publiekelijk. Een en ander breng ik u hiermee ter kennis, naar eer en geweten, zoals ik u die ben verschuldigd.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,86b; datering: september 112. ¶ <...>: de aanhef en het begin van de brief ontbreken. Op wie de aanbeveling betrekking heeft is daarmee onduidelijk.

Majesteit,

Met centurio-majoor Nymphidius Lupus, heer, ben ik samen in dienst geweest, ik als tribuun en hij als prefect. In die tijd ben ik bijzonder op hem gesteld geraakt en nadien is de vriendschapsband gegroeid met de lange duur van onze wederzijdse betrekkingen. Daarom ook heb ik hem na zijn pensionering in de kraag gevat en opgeroepen: hij moest mij in Bithynië met zijn goede raad bijstaan. Dat heeft hij als goede vriend gedaan en zal hij ook doen. Zijn vrije tijd en oude dag heeft hij ervoor op de tweede plaats gezet.

Om die redenen reken ik zijn familierelaties tot de mijne. Ik denk hierbij vooral aan zijn zoon Nymphidius Lupus, een gedegen, energieke jongeman, die zijn uitzonderlijke vader zeer waardig is en die uw goedgunstigheid niet zal beschamen. Dat kunt u al opmaken uit de eerste proeven van zijn kunnen. Hij heeft namelijk als cohortsprefect volledige erkenning weten te verdienen van de hoogedelgestrenge heren Julius Ferox en Fuscus Salinator.

Het zijn mijn vreugde en mijn dankbaarheid, heer, die u zou vermeerderen door een promotie van Nymphidius' zoon.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,87; datering: september 112. ¶ Nymphidius Lupus: een militaire kameraad van Plinius uit de jaren van zijn dienst in Syrië (ongeveer 82 n.Chr.). ¶ Tribuun: een hogere rang dan prefect. ¶ In de kraag gevat: een wat robuuste uitdrukking, misschien als suggestie van soldatentaal. Trajanus was met de militaire cultuur persoonlijk vertrouwd. ¶ Cohortsprefect: de laagste militaire rang als officier. Men bereikte die gewoonlijk op ongeveer dertigjarige leeftijd. ¶ Julius Ferox en Fuscus Salinator: twee oud-consuls die als commandanten dienst deden in een niet nader genoemde provincie.

Majesteit,

Een heel gelukkige verjaardag wens ik u, heer, en nog zeer vele jaren. Moge u de glorie van uw deugd, die al bloeit door eeuwige lof, in goede gezondheid en krachten nog doen groeien met prestatie op prestatie.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,88; datering: kort voor 18 september 112. ¶ Verjaardag: voor Trajanus' vorige verjaardag zie brief 17a. ¶ Moge u...: de Latijnse tekst van de wens staat niet helemaal vast, maar de strekking is duidelijk.

Geachte Plinius,

Uw gelukwensen, mijn beste Secundus, voor een leven van zeer vele jaren in ons bloeiende rijk, heb ik in goede orde ontvangen.

Hoogachtend,
Trajanus

¶ Brief 10,89; datering: kort na 18 september 112; antwoord op brief 88.

Majesteit,

De stad Sinope, heer, heeft te kampen met watertekort. Maar er lijkt water van goede kwaliteit en in ruime hoeveelheid aan te voeren vanaf zestien mijl verder. Wel is daar een probleem met de bodem direct bij de bron: over een afstand van iets meer dan een mijl is die drassig en zacht. Ik heb intussen opdracht gegeven tot een onderzoek, tegen bescheiden kosten. We kijken of de grond bestand is tegen een kunstwerk.

Aan financiële middelen zal het niet ontbreken, daarvoor hebben wij al gezorgd. Wilt u dan uw toestemming verlenen, heer? Het bouwproject zou zowel het welzijn als de schoonheid van de kolonie dienen. Men lijdt hier grote dorst!

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,90; datering: Sinope, na 18 september 112. ¶ Sinope: het huidige Sinop in Turkije, kustplaats aan de zuidelijke kust van de

Zwarte Zee in de landstreek Pontus. ¶ Gezorgd: vermoedelijk met maatregelen zoals eerder aangeduid voor andere steden, zoals in brief 47.

Geachte Plinius,

Vervolg nauwgezet uw opgestarte onderzoek, mijn beste Secundus, om te zien of die locatie die u niet vertrouwt een aquaduct kan dragen. Het staat naar mijn mening buiten kijf dat er water naar de kolonie Sinope moet worden aangevoerd, mits dat uit eigen middelen gerealiseerd kan worden. Zo'n project zal immers in hoge mate bijdragen aan het lokale welzijn en welbevinden.

Trajanus

¶ Brief 10,91; datering: na 18 september 112, antwoord op brief 90.

Majesteit,

De vrije en met Rome verbonden stad Amisus mag dankzij uw goedgunstigheid haar eigen wetten hanteren. Nu is mij daar een document overhandigd dat betrekking heeft op *charity clubs*. Ik voeg het als bijlage toe aan deze brief, zodat u kunt bekijken, heer, wat we volgens u moeten toestaan dan wel verbieden, en hoe ver dit moet gaan.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,92; datering: Amisus, na 18 september 112. ¶ Vrij: in die zin dat de gouverneur in de lokale politiek niet direct kon ingrijpen. ¶ Amisus: het moderne Samsun, kustplaats aan de zuidelijke kust van de Zwarte Zee in de landstreek Pontus, (zuid)oostelijk van Sinope. Het was een oude Griekse nederzetting met een lang verleden. ¶ Met Rome verbonden: een speciale status, een juridisch overblijfsel uit de tijd van de Romeinse Republiek. ¶ *Charity clubs*: (Gr. ἑσπῶναι) sociale verenigingen die hun leden voorzagen van gezamenlijke maaltijden, onkosten voor begrafenissen en dergelijke.

Plinius had in opdracht van Trajanus alle vormen van clubs en verenigingen verboden, maar het is niet duidelijk waarom hij ondanks de privileges van de stad in een interne zaak is betrokken. ¶ Bijlage: niet bewaard.

Geachte Plinius,

Is het de inwoners van Amisus, wier document u aan de brief hebt toegevoegd, toegestaan, bij de wet die ze op grond van hun verdrag hebben gekregen, een liefdadigheidsvereniging te onderhouden? Dan kunnen we dat niet verbieden, en al helemaal niet als ze die vereniging niet gebruiken voor samenscholingen en illegale bijeenkomsten, maar voor het onderhouden van de nood van de kleine luiden. In andere steden, waar men aan ons recht gebonden is, is zo'n situatie verboden.

Trajanus

- ¶ Brief 10,93; datering: na 18 september 112, antwoord op brief 92.
- ¶ Liefdadigheidsvereniging: hetzelfde Griekse woord als Plinius hanteerde in brief 92, maar nu geschreven in Latijnse letters.

Majesteit,

Deze brief, heer, betreft Suetonius Tranquillus. Hij is een bijzonder gedegen, eerbaar en geleerd man, die ik vanwege zijn karakter en zijn literaire werk al lang geleden heb opgenomen in mijn meest directe vriendenkring. En ik ga hem nu des te meer waarderen, naarmate ik hem van meer nabij leer kennen.

Voor Suetonius is het drie-kinderen-privilege dringend gewenst, en wel om twee redenen. Ten eerste verdient hij wat hem naar het oordeel van zijn vrienden toekomt, en ten tweede is zijn huwelijk niet erg gelukkig geweest, waardoor hij nu, via ons, van uw goedheid moet zien te verkrijgen wat een boos lot hem heeft misgund.

Ik besef, heer, wat voor grote gunst ik vraag. Maar ik vraag het aan ú, wiens ruimhartigheid ik mag ervaren bij alles wat ik wens. En hoe bijzonder graag ik dit wil moge hieruit blijken: ik zou het u in mijn afwezigheid niet vragen als ik het gewoon graag wilde.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,94; datering: eind 112. ¶ Suetonius Tranquillus: Gaius Suetonius Tranquillus (ca. 69-na 122), vriend van Plinius, een man van bescheiden komaf, die aanvankelijk vooral een teruggetrokken en aan studie gewijd leven leidde. Via Plinius kwam hij in contact met keizer Trajanus en later werd hij zelfs secretaris van keizer Hadrianus. Na zijn ontslag in 119 zou hij zijn beroemde en nog altijd veelgelezen Keizers van Rome schrijven. ¶ Van meer nabij: misschien is Suetonius in Bithynië geweest, maar het is ook goed denkbaar dat hij vanuit Italië contact hield met Plinius. ¶ Drie-kinderen-privilege: zie brief 2. ¶ Wat hem... toekomt: de formulering is vaag. Misschien hebben vrienden hem bij testament geldbedragen nagelaten. ¶ Huwelijk: de formulering suggereert dat Suetonius' vrouw intussen is overleden en dat zij samen geen kinderen hebben gekregen.

Geachte Plinius,

Ik zeg zulke gunsten uitermate spaarzaam toe, mijn beste Secundus, dat staat u ongetwijfeld nog helder voor ogen. Zozeer zelfs dat ik de gewoonte heb in de senaat te benadrukken dat ik me houd aan het door mij ten overstaan van dit verheven orgaan verkondigde afdoende aantal.

Toch heb ik uw verzoek gehonoreerd: ik heb verordoneerd in mijn protocollen op te nemen dat ik aan Suetonius Tranquillus het drie-kinderen-privilege heb vergund onder de gebruikelijke condities.

Trajanus

¶ Brief 10,95; datering: eind 112, antwoord op brief 94. ¶ Gebruikelijke condities: waar Trajanus op doelt is onbekend.

Majesteit,

Het is mijn vaste voornemen, heer, alles waarover ik twijfel aan u voor te leggen. Want wie kan mij beter sturen in mijn aarzeling of iets leren in mijn onwetendheid?

Bij vooronderzoeken naar de christenen ben ik nooit aanwezig geweest. Vandaar dat ik niet weet wat precies bestraft en onderzocht wordt, en hoever dat gaat. Ik ben allerminst zeker van de aanpak: moet er een onderscheid naar leeftijd komen, of is het voor heel jonge mensen niet anders dan voor volwassenen? Kan er genade zijn voor spijtoptanten, of als je eenmaal bij de christenen hebt gehoord, helpt het dan niet om ermee te zijn gestopt? Moet er straf staan op de naam 'christen', al is er geen sprake van schanddaden, of op de schanddaden die met die naam verbonden zijn?

Vooralsnog heb ik met mensen die bij mij als christenen werden aangegeven de volgende procedure gevolgd. Ik heb ze de vraag gesteld of ze christenen wa-

ren. Wie dat toegaf heb ik dat een tweede en derde maal gevraagd, met het dreigement van de doodstraf. Wie dan nog volhield heb ik laten afvoeren voor executie. Ik twijfelde er niet aan dat, los van de inhoud van hun bekentenis, minstens hun dwarsheid en onbuigzame koppigheid gestraft moesten worden. Anderen die dezelfde waanzin aanhingen heb ik, omdat ze Romeinse burgers waren, op een lijst laten zetten voor transport naar Rome. Juist door dit optreden breidden de aanklachten zich weldra uit, zoals dat gaat, en er deden zich verschillende soorten gevallen voor.

Zo werd er een anonieme beschuldiging ingediend, met daarin de namen van velen. Mensen die ontken- den dat ze christen waren of waren geweest heb ik gebedsformules laten nazeggen, en aan uw beeltenis, die ik voor dit doel bij de godenbeelden had doen zetten, wierook en wijn laten offeren, en bovendien Christus laten vervloeken. Dit zijn allemaal dingen waar men echte christenen nooit toe kan dwingen, naar men zegt. Deze mensen heb ik daarom gemeend te moeten laten gaan.

Anderen die door aangevers waren genoemd zeiden eerst dat ze christen waren en ontkenden het meteen weer. Ja, ze waren het wel geweest, maar ze waren er-

mee opgehouden, sommigen drie jaar terug, anderen nog langer geleden, een enkeling wel twintig jaar. Ook deze mensen heb ik allemaal uw beeltenis en de godenbeelden laten vereren en Christus laten vervloeken.

Ze zeiden dat hun schuld, of vergissing, neerkomt op het volgende. Het is hun gewoonte op een vaste dag voor dageraad bijeen te komen en met elkaar voor Christus een beurtzang te zingen als voor een god. Ook verbinden ze zich door een eed, niet om een misdaad te begaan, maar om geen diefstal, roof of overspel te plegen, om een woord van trouw niet te breken en een onderpand desgevraagd niet te weigeren terug te geven. Als dat gedaan is, gaat men meestal weer uiteen, om daarna weer samen te komen voor een maaltijd, maar dan heel gewoon en onschuldig. Met dat laatste zijn ze opgehouden na mijn edict waarin ik, conform uw opdracht, een verbod op besloten verenigingen heb uitgevaardigd. Daarom achtte ik het des te noodzakelijker van twee slavinnen, die ‘assistenten’ werden genoemd, de waarheid ook te horen middels verhoor op de pijnbank. Ik kon niets anders vinden dan een kwalijk, mateloos bijgeloof.

Daarom heb ik het onderzoek opgeschort en wil u nu snel om advies vragen. De zaak lijkt mij zo'n advies al-

leszins waardig, vooral vanwege het potentiële aantal betrokkenen. Want veel mensen van alle leeftijden, alle standen, ja beide seksen, lopen gevaar of zullen gevaar lopen: niet alleen steden, maar ook dorpen en platteland zijn door deze besmetting aangestoken. Het lijkt nog mogelijk dit een halt toe te roepen en tegen te gaan.

Het staat in elk geval vast dat de welhaast verlaten tempels weer veel bezoekers beginnen te trekken; plechtige offers die lang onderbroken waren worden weer hervat, en het vlees van offerdieren vindt weer overal aftrek, terwijl er tot voor kort amper kopers te vinden waren. Hieruit kan men gemakkelijk opmaken wat een enorme massa mensen zich zou kunnen beteren, indien er ruimte is voor berouw.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,96; datering: Amastris of Amisus, eind 112. ¶ Christenen: Plinius' brief is een van de vroegste getuigenissen over christenen in de Romeinse wereld. Zijn brief is van groot belang vanwege de vermelde details over de vroegste christelijke cultuur. Het antwoord van Trajanus zou eeuwenlang maatgevend blijven voor het beleid van de Romeinse overheid. ¶ Schanddaden: christenen

werden vaak verdacht van misdaden als kindermoord en incest. ¶ Gewoon en onschuldig: dat wil zeggen: zonder mensenvlees en dergelijke, zoals hardnekkige beschuldigingen tegen de christenen luidden. ¶ Verbod op besloten verenigingen: vergelijk brief 33, 92 en andere. ¶ Assistenten: (Lat. *ministrae*): een vroeg getuigenis voor vrouwen als diakens in de christelijke eredienst. ¶ Verhoor op de pijnbank: geen speciale maatregel tegen christenen, maar gewone Romeinse praktijk bij verhoor van slaven.

Geachte Plinius,

In de aanpak van zaken aangaande hen die als christenen bij u aangegeven zijn, mijn beste Secundus, hebt u de juiste gevolgd. Het is ondoenlijk een algemeen geldende regel, een vaste procedure zogezegd, op te stellen.

Actief opsporen moet men ze niet. Worden ze aangegeven en schuldig bevonden, dan dient men ze te straffen. Let wel: wie ontkent christen te zijn en dat met een concrete handeling duidelijk maakt, door onze goden aan te roepen dus, moet gratie krijgen vanwege zijn berouw, ook al was hij eerder verdacht. Anoniem ingediende beschuldigingen mogen bij geen enkele aanklacht gebruikt worden. Die geven een zeer slecht signaal af en zijn niet van onze tijd.

Trajanus

☞ Brief 10,97; datering: eind 112, antwoord op brief 96. ☞ Actief opsporen moet men ze niet: dit principe bleef eeuwenlang het alge-

mene beleid van Romeinse keizers tegenover christenen. Christenvervolgingen waren uitzonderingen. Het formele verbod op christendom zou blijven bestaan tot het jaar 313. ¶ Anoniem ingediende beschuldigingen: een normaal verschijnsel onder 'foute' keizers zoals Tiberius en Domitianus.

Majesteit,

De stad Amastris, heer, is een charmante plaats met fraaie gebouwen. Tot haar voornaamste infrastructuur behoort een schitterende, lang uitgestrekte hoofdstraat, met daarlangs over de gehele lengte iets wat in naam een rivier is maar in feite een afschuwelijk riool. Dat is niet alleen ontsierend doordat het een smerig gezicht oplevert, maar ook ongezond door de weerzinwekkende stank die het verspreidt.

Het dient daarom minstens evenzeer het welzijn als de schoonheid van de stad om dat riool af te dekken. Zoudt u hiervoor toestemming kunnen geven? Wij zullen dan zorgen dat het ook niet ontbreekt aan financiële middelen voor dit grote en noodzakelijke project.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

☞ Brief 10,98; datering: eind 112. ☞ Amastris: het moderne Amas-

ra (Turkije), kustplaats op de zuidelijke kust van de Zwarte Zee in de landstreek Pontus. ¶ Financiële middelen: vergelijk brieven 23 en 90.

Geachte Plinius,

Het is een wijs besluit, mijn beste Secundus, om het water dat door de stad Amastris stroomt af te dekken als het onbedekt het welzijn schaadt. Ik ben er zeker van dat u met uw nauwgezetheid zult zorgen dat het niet aan financiële middelen voor dit project ontbreekt.

Trajanus

¶ Brief 10,99; datering: eind 112, antwoord op brief 98.

Majesteit,

De plechtige geloften, heer, die we vorig jaar hebben afgelegd hebben we enthousiast en met vreugde ingelost en weer hernieuwd, waarbij uw strijdmakkers en de provinciebewoners om het hardst blijk hebben gegeven van hun loyaliteit. Dit hebben we gedaan middels een gebed tot de goden dat zij u en de staat mogen bewaren in goeden doen en voorspoed, met de goedgunstigheit die u, afgezien van uw aanzienlijke en talrijke andere kwaliteiten, hebt verdiend dankzij uw uitzonderlijke godsvrucht, gehoorzaamheid en blijken van respect voor de goden.

Hoogachtend,

Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,100; datering: 3 januari 113. ¶ Geloften: vergelijk brief 35. ¶ Strijdmakkers: zie brief 52.

Geachte Plinius,

Met veel genoegen heb ik uit uw brief opgemaakt, mijn beste Secundus, dat, ten overstaan van de onsterfelijke goden en onder uw leiding, mijn strijdmakers en de provinciebewoners verheugd en in vreugdevolle eendracht de geloften voor mijn voorspoed hebben afgelegd en uitgesproken.

Trajanus

¶ Brief 10,101; datering: begin 113, antwoord op brief 100.

Majesteit,

De dag waarop de bescherming van de mensheid middels een gelukkige opvolging naar u is overgegaan hebben wij gevierd met de verschuldigde religieuze eerbied. Daarbij hebben wij ten overstaan van de goden, de grondleggers van uw heerschappij, uiting gegeven van zowel onze publieke geloften als onze gevoelens van vreugde.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,102; datering: 28 januari 113. ¶ De dag: vergelijk brief 1.

Geachte Plinius,

Met veel genoegen heb ik uit uw brief opgemaakt dat de dag van mijn machtsovername onder uw toezicht door mijn strijdmakers en de provinciebewoners met grote blijdschap en eerbiedigheid is gevierd.

Trajanus

¶ Brief 10,103; datering: na 28 januari 113, antwoord op brief 102.

Majesteit,

Valerius Paulinus, heer, heeft mij het patronaat over zijn vrijgelatenen met Latijns burgerrecht nagelaten, onder uitsluiting van Paulinus jr. Graag verzoek ik u aan vooralsnog drie van hen volledig burgerrecht te willen verlenen. Ik vrees namelijk dat het onbescheiden zou zijn meteen voor allen een beroep te doen op uw goedgunstigheid; daarmee moet ik des te terughoudender zijn naarmate ik die meer ten volle mag ervaren. Dit zijn degenen voor wie ik het verzoek doe: Gaius Valerius Astraeus, Gaius Valerius Dionysius en Gaius Valerius Aper.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,104; datering: na 28 januari 113. ¶ Valerius Paulinus: Romeins politicus, correspondent van Plinius. Zijn zoon is verder onbekend. ¶ Vrijgelatenen met Latijns burgerrecht: deze voormalige slaven waren vrij en handelingsbevoegd, maar hun bezit ging na hun dood automatisch terug naar hun patroon. ¶ Uitsluiting:

bedoeld is dat de zoon geen patroon van de groep vrijgelatenen werd (hij werd echter niet onterfd). ¶ Astraeus, Dionysius, Aper: verder onbekend. Alle drie dragen de naam van hun patroon Valerius.

Geachte Plinius,

Het siert u dat u voor hen die door Valerius Paulinus aan uw goede zorg zijn toevertrouwd, het beste wilt. Wat mij betreft mag u haast maken. Daarom heb ik inmiddels verordonneerd mijn gunst van het volledig burgerrecht aan hen voor wie u dit nu verzoekt in mijn protocollen op te nemen. Hetzelfde zal ik doen voor anderen voor wie u dit verzoekt.

Trajanus

¶ Brief 10,105; datering: na 28 januari 113, antwoord op brief 104.

Majesteit,

Mij is verzocht, heer, door Publius Accius Aquila, centurio van het zesde cohort cavalerie, u een verzoekschrift door te zenden waarin hij uw goedgunstigheid vraagt ten aanzien van de burgerlijke status van zijn dochter. Het lijkt mij hardvochtig hem dit te weigeren, want ik weet dat u op verzoeken van militairen doorgaans reageert met veel geduld en vriendelijkheid.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,106; datering: na januari 113. ¶ Publius Accius Aquila: Romeins burger, verder onbekend. ¶ Door te zenden: met de cursus publicus (vergelijk brieven 45, 59 en 83). ¶ Dochter: waarschijnlijk is Aquila getrouwd met een niet-Romeinse vrouw.

Geachte Plinius,

Het mij door u toegezonden verzoekschrift van Publius Accius Aquila, centurio van het zesde van de cavalerie, heb ik gelezen. In reactie op zijn verzoek heb ik aan zijn dochter het Romeins burgerrecht gegeven. Ik heb u mijn schriftelijk antwoord gestuurd, geeft u het door aan hem.

Trajanus

¶ Brief 10,107; datering: na januari 113, antwoord op brief 106.

Majesteit,

Welke rechten wilt u dat de steden in Bithynië en Pontus hebben bij het vorderen van geldbedragen? Het gaat hierbij om geld dat hun is verschuldigd vanwege pacht, verkoop of op andere gronden. Zoudt u mij hierover willen schrijven, heer?

Ik constateer dat de meeste stadhouders aan de steden recht van preferente vordering hebben verleend en dat dit kracht van wet heeft gekregen. Niettemin lijkt het mij goed als u met uw voorzienende blik iets bepaalt en vastlegt waardoor hun belangen zijn gewaarborgd voor de lange termijn. Want concessies van stadhouders, hoe wijs ook, blijven toch kortstondig en onbestendig zonder de steun van uw gezag.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,108; datering: na januari 113. ¶ Preferente vordering: in provincies zoals Bithynië en Pontus was dit recht normaal gesproken voorbehouden aan de keizerlijke fiscus.

Geachte Plinius,

De rechten die de steden in Bithynië en Pontus hebben inzake geldbedragen die om willekeurig welke reden aan de staat toevallen moeten worden opgemaakt uit hun eigen wetgeving.

Want als ze recht van voorrang hebben boven de andere schuldeisers dient dat te worden gerespecteerd; hebben ze dat niet, dan past het mij niet dat te verlenen in het nadeel van privépersonen.

Trajanus

¶ Brief 10, 109; datering: na januari 113, antwoord op brief 108.

Majesteit,

De stadsadvocaat van Amisus wilde via mij van Julius Piso een bedrag claimen van ongeveer 40 000 sester-tiën. Die had dit geld twintig jaar geleden cadeau ge-kregen van de stad, met instemming van bestuur en stadsraad, maar de stadsadvocaat beriep zich op uw be-palingen, waarin een verbod op dergelijke schenkin-gen is opgenomen. Piso van zijn kant verklaarde dat hij bijzonder veel voor de stad had gedaan en daaraan zo ongeveer zijn hele vermogen had besteed. Verder wees hij op de lange tijd die intussen is verstreken en verzocht om vrijstelling: hij had het geld voor zijn ve-le diensten verkregen, lang geleden, en door terugbe-taling zou hij nu verliezen wat hem nog restte aan eer en aanzien.

Om die redenen meen ik er goed aan te doen het hele onderzoek aan te houden en u, heer, om advies te vra-gen. Welke lijn vindt u dat ik moet volgen?

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,110; datering: na januari 113. ¶ Stadsadvocaat (Lat. *eccidicus*): lokale functionaris met vooral financiële bevoegdheden en taken. ¶ Amisus: zie brief 92-93. ¶ Julius Piso: verder onbekend. Dat een twintig jaar oude zaak werd opgerakeld wijst waarschijnlijk op hevige persoonlijke conflicten in de stad.

Geachte Plinius,

Mijn bepalingen verbieden inderdaad grote schenkingen vanuit gemeenschapsgeld. Evengoed is het niet de bedoeling dat schenkingen die lang geleden zijn gedaan worden teruggevorderd en ongeldig worden verklaard. Dat zou het vertrouwen van velen ondergraven.

We moeten een voorval van twintig jaar geleden – wat er ook gebeurd is – dus vergeten. Ik wil dat overal minstens zo goed naar de inwoners als naar de lokale financiën wordt omgekeken.

Trajanus

¶ Brief 10,111; datering: na januari 113, antwoord op brief 110.

Majesteit,

De wet van Pompeius, die van kracht is in Bithynië en Pontus, bepaalt dat de door de censoren gekozen leden van het stadsbestuur hiervoor niet hoeven te betalen. Maar degenen die dankzij uw welwillendheid in bepaalde steden mochten worden toegevoegd als boven-tallige leden hebben hiervoor bedragen ingebracht van duizend of tweeduizend sestertiën. Stadhouders Anicius Maximus heeft daarop bepaald dat ook de door censoren gekozen leden het respectievelijke bedrag moesten inbrengen, zij het in een zeer klein aantal steden.

Het is dus aan u hierover te beslissen. Wilt u dat in alle steden voor iedereen die bestuurslid wordt één vast entreebedrag geldt? Want regels voor de lange termijn horen door u te worden bepaald: uw woorden en daden verdienen eeuwigheidswaarde.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,112; datering: na januari 113. ¶ Wet van Pompeius: zie brief 79. ¶ Betalen: vergelijk brief 39. ¶ Anicius Maximus: verder onbekend.

Geachte Plinius,

Of het inbrengen van entreegeld al dan niet verplicht is voor elk nieuw raadslid in een stad in Bithynië, daarover kan ik geen algemeen geldende regel geven. Naar mijn mening moet de wet van de betreffende stad gevolgd worden, dat is altijd het veiligst. Diegenen, daarentegen, die raadslid worden op uitnodiging zullen naar mijn sterke overtuiging zo handelen dat ze door een betaling de voorkeur krijgen boven de anderen.

Trajanus

- ¶ Brief 10,113; datering: na januari 113, antwoord op brief 112.
- ¶ Diegenen...de anderen: het Latijn van deze zin is op meerdere plaatsen onzeker. Zo lezen sommige vertalers in plaats van 'op uitnodiging' (Lat. *inuitati*) 'tegen hun wil' (Lat. *inuiti*). Ook menen sommigen dat Trajanus van mening is dat hij en Plinius juist moeten toezien op betaling door degenen op wie de zin betrekking heeft.

Majesteit,

Krachtens de wet van Pompeius, heer, is het de steden in Bithynië toegestaan naar believen nieuwe burgers op te nemen, maar niet als die afkomstig zijn uit andere steden in Bithynië. In diezelfde wet staat gedefinieerd op welke gronden iemand door de censoren uit de senaat kan worden gezet. Om die redenen meenden sommige senatoren mij om advies te moeten vragen: dienen zij een senator van een andere stad uit de senaat te zetten?

Mijn punt is: de wet verbiedt weliswaar een burger van elders op te nemen, maar niet om zo iemand om die reden uit de senaat te zetten. Bovendien is mij verzekerd dat in elke stad veel raadsleden zijn die uit andere steden komen, en dat veel mensen en veel steden in de problemen zullen komen bij toepassing van dit wetsartikel, dat al geruime tijd zowat met algemene instemming geldt als dode letter.

Daarom acht ik het noodzakelijk u om advies te vragen. Welke lijn wilt u dat ik aanhoud? De relevante wetsartikelen voeg ik als bijlage toe.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,114; datering: na januari 113. ¶ Van elders: bedoeld is uit andere steden in Bithynië. ¶ Bijlage: niet bewaard.

Geachte Plinius,

U hebt terecht geaarzeld, beste Secundus, over een gepaste repliek aan de censoren die u vroegen of burgers uit andere steden, maar uit dezelfde provincie, in de senaat kunnen blijven. Want met aan de ene kant het gezag van de wet en aan de andere kant de al lang gebezigde gewoonte tegen de wet in kon u twee kanten op.

De volgende middenweg lijkt mij goed: we veranderen niets aan gedane zaken en de burgers die zijn toegelaten – uit welke stad dan ook – kunnen blijven, al is dat tegen de wet. Maar vanaf nu wordt de wet van Pompeius gehandhaafd. Als we haar echter met terugwerkende kracht willen toepassen, moeten we te veel overhoop halen.

Trajanus

¶ Brief 10, 115; datering: na januari 113, antwoord op brief 114.

Majesteit,

Iedereen die de mannentoga aanneemt, in het huwelijk treedt, een ambt aanvaardt of een openbaar gebouw inwijdt pleegt daarvoor de gehele stadsraad uit te nodigen, en zelfs een flink deel van het gewone volk, en aan ieder een of twee denariën te schenken. Moet dit zo gevierd worden, en hoe ver moet het gaan? Ik verzoek u mij dat te schrijven.

Zelf vind ik dat dit recht om uitnodigingen te sturen wel vergund mag worden, vooral bij plechtige gelegenheden, maar tegelijk vrees ik dat mensen die duizend of soms nog meer gasten uitnodigen de maat te buiten gaan. Zij lijken dan te vervallen tot een soort bribery.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10, 116; datering: na januari 113. ¶ Mannentoga: de witte toga, officieel kledingstuk voor Romeinse volwassenen; de aanna-

me ervan bij het bereiken van de volwassenheid was een plechtige ceremonie. ¶ Bribery (Gr. διανομή): de gelduitdeling is dan niet meer gewoon feestelijk, maar dient ter vermeerdering van invloed en macht.

Beste Plinius,

U vreest terecht dat zo'n uitnodiging vervalt tot een soort bribery, die de norm overschrijdt qua aantal genodigden en die uitgaat naar groepen, in plaats van dat ze bevriende individuen persoonlijk tot een legitieme gelduitdeling bijeenbrengt.

Maar ik heb u dan ook juist vanwege uw bedachtzaamheid uitgekozen om als bestuurder de mores van uw provincie te hervormen en de maatregelen te nemen die aan een duurzame rust van die provincie bijdragen.

Trajanus

¶ Brief 10, 117; datering: na januari 113, antwoord op brief 116.

Majesteit,

De atleten, heer, vinden dat ze het prijzengeld dat u hebt vastgesteld voor *entrance games*, direct moeten krijgen op de dag dat ze hun lauwerkrans ontvangen. Bepalend is volgens hen niet wanneer de intocht in hun vaderstad plaatsvindt, maar wanneer ze de wedstrijd hebben gewonnen die hun recht van intocht geeft. Ik daarentegen boek de bedragen onder 'entrance spelen' en heb dan ook sterke twijfels. Moeten we niet veeleer kijken naar het moment van *entrance into town*?

Evenzo vragen zij om beurzen voor spelen die door u tot *entrance games* zijn verklaard, alhoewel hun zeges daarin dateren van vóór uw besluit. Dat is naar hun zeggen niet meer dan logisch: als zij niets krijgen voor spelen die ná hun overwinning de status van *entrance games* hebben verloren, moeten zij wel iets krijgen voor spelen die deze status nadien hebben gekregen. Ook hier aarzel ik in niet geringe mate. Moet men iemand met terugwerkende kracht beoordelen en geld uitkeren dat tijdens een overwinning nog niet verschuldigd was?

Vandaar dat ik u vriendelijk vraag mij te leiden in mijn twijfel. Dat wil zeggen: wilt u zo goed zijn aan te geven hoe uw gunsten moeten worden gerealiseerd?

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

- ¶ Brief 10,118; datering: na januari 113, misschien in de zomer.
- ¶ Entrance spelen (Lat. *iselastica certamina*): categorie van sportwedstrijden die de overwinnaar speciale rechten gaven, zoals een spectaculaire 'binnenkomst' in zijn geboortestad en levenslange premies. ¶ Boek onder: de Latijnse tekst is onzeker maar de strekking van Plinius' betoog is helder. ¶ Beurs: geen prijzengeld als beloning, maar subsidie vooraf voor de kosten van levensonderhoud.

Geachte Plinius,

Het lijkt mij dat het entrance-prijzengeld pas verschuldigd is vanaf het moment van iemands entrance into town. De beurzen voor spelen die ik het predicaat entrance heb willen verlenen moeten niet met terugwerkende kracht worden uitgekeerd voor spelen die eerder geen entrance games waren. Evenmin wordt de wens van de atleten ondersteund door het feit dat ze niets meer ontvangen voor hun overwinning in spelen die ik naderhand de status entrance ontnomen heb. Als de status van spelen gewijzigd wordt, vordert men immers het eerder behaalde prijzengeld ook niet terug.

Trajanus

¶ Brief 10,119; datering: na januari 113, misschien in de zomer, antwoord op brief 118.

Majesteit,

Tot dit moment, heer, heb ik niemand een reispas verstrekt en niemand doorgestuurd, tenzij in zaken van uw belang. Op dat strikt gehanteerde principe heb ik nu een uitzondering gemaakt, dit vanwege een noodgeval. Toen mijn echtgenote bericht kreeg van het overlijden van haar grootvader wilde zij zo snel mogelijk naar haar tante toe. Moest ik haar een reispas weigeren? Dat leek mij erg hardvochtig. Het mooie van zo'n vrome plicht is gelegen in snelheid en ik wist zeker dat u zo'n reis ingegeven door familiezin zou goedkeuren.

Dit schrijf ik u om niet ondankbaar te lijken. Ik wil niet verhehlen dat ik naast uw vele andere gunsten ook dit ben verschuldigd aan uw goedheid: dat ik daarop vertrouwen kan. Ik ben dus uitgegaan van uw toestemming en heb zonder aarzelen een besluit genomen. Had ik op uw toestemming gewacht, dan was het besluit te laat gekomen.

Hoogachtend,
Gaius Plinius Caecilius Secundus

¶ Brief 10,120; datering: na januari 113, laatste overgeleverde brief van Plinius. Hij is vermoedelijk kort na deze brief gestorven en heeft Italië dus niet meer gezien. Of zijn vrouw nog is teruggereisd naar Bithynië is niet bekend. ¶ Reispas: zie brief 45. ¶ Mijn echtgenote: Plinius' derde vrouw, Calpurnia (die uiteraard bij haar man in Bithynië verblijft). ¶ Grootvader: Lucius Calpurnius Fabatus. Hij was overleden in Comum, Plinius' geboortestad in Noord-Italië. ¶ Tante: Calpurnia Hispulla, adellijke vrouw uit Comum. Zij had zorg gedragen voor de opvoeding van Calpurnia na het overlijden van haar ouders en staat Calpurnia dus zeer na.

Geachte Plinius,

U hebt terecht vertrouwen gesteld in mijn medeleven, beste Secundus. Het was niet nodig geweest te aarzelen door te wachten op mijn toestemming. U kon de reis van uw vrouw gerust ondersteunen met een van de reispassen die ik u ten behoeve van uw ambt heb verstrekt. Uw vrouw moest de vreugde bij haar tante over haar aankomst immers nog vergroten door snel te verschijnen.

Trajanus

¶ Brief 10,121; datering: na januari 113, antwoord op brief 120, laatste overgeleverde brief van Trajanus.

Over tekst en vertaling

Deze vertaling is een samenwerkingsproject van twee vertalers, waarbij beiden in eerste instantie letterlijk een eigen rol hebben vervuld. De ontwerpvertaling van Plinius' brieven werd namelijk gemaakt door Vincent Hunink, de antwoorden van Trajanus door Roald Dijkstra. De eerste versie van elke brief is vervolgens door de andere vertaler bekeken, van op- en aanmerkingen voorzien en voor revisie teruggezonden. Dat proces herhaalde zich totdat beide vertalers het eens waren over de teksten en aantekeningen. Hopelijk is mede door deze werkwijze een zeker verschil van toon en stijl hoorbaar tussen de beide antieke correspondenten. Uiteraard zijn de vertalers samen verantwoordelijk voor het geheel.

Wat betreft de vertaalstijl en de presentatie is gekozen voor een aanpak die aansluit bij de twee eerder bij uitgeverij Athenaeum verschenen deeltjes met brieven van Plinius in de vertaling van Vincent Hunink: *De Vesuvius in vlammen, brieven aan Tacitus* (2016) en *Mijn landhuizen, brieven over Romeinse villa's* (2017). Vanzelfsprekend is de meer zakelijke, soms formele of zelfs bureaucrati-

sche toon van deze officiële correspondentie in de vertaling tot uitdrukking gebracht.

De annotatie is uit de aard van de zaak wat uitgebreider dan in de twee genoemde Plinius-uitgaven. Meer dan in Plinius' privébriefven is toelichting nodig bij historische details die voor de correspondenten duidelijk zijn maar voor moderne lezers vragen oproepen. Het doel van de aantekeningen is niet om een uitputtend historisch of archeologisch commentaar te geven, maar om geïnteresseerde lezers een eerste, praktische hulp te bieden voor het lezen en begrijpen van de brieven. Hier en daar hebben we ons een aanvullende opmerking veroorloofd.

Voor de Latijnse tekst is gebruikgemaakt van de Oxford Classical Text (Mynors 1963) en de Engelse Loeb-uitgave (Radice 1969). Bij het vertaalwerk bewezen bestaande vertalingen goede diensten (vooral Giebel 1985; Lenz/Rusca 1994; Kasten 1979; Radice 1969 en Zehnacker/Méthy 2017). De recentste Nederlandse vertaling van de complete correspondentie van Plinius (Peters 2001) is regelmatig maar niet systematisch gebruikt. Een al wat ouder standaardcommentaar (Sherwin-White 1966) was nuttig voor feitelijke informatie zoals kwesties van bestuur, recht en militaire organi-

satie. Het nieuwe commentaar in Zehnacker/Méthy 2017 leverde goede aanvullingen op datzelfde historische vlak; literaire beschouwingen van deze correspondentie blijven helaas schaars.

De secundaire literatuur over Plinius is intussen zeer uitgebreid. Als handige start kunnen een biografische schets (Winsbury 2014), een bundel artikelen (Morello/Gibson 2003) en een algemene inleiding (Gibson/Morello 2012) dienen. Meer artikelen en boeken staan genoemd in ‘Verder lezen’.

Graag danken de vertalers Frits van der Meij van uitgeverij Athenaeum, die deze nieuwe Plinius-bloemlezing mogelijk maakte. Speciale dank gaat uit naar Rob Zweedijk voor zijn zorgvuldige redactie van de tekst.

Verder lezen

Tom Buijtendorp, *Sporen van Trajanus en Hadrianus in de Lage Landen*, Amsterdam 2017.

Jacqueline M. Carlon, *Selected letters from Pliny the Younger's Epistulae. Commentary by Jacqueline Carlon*, New York/Oxford 2017.

Luigi Castagna/Eckard Lefèvre (red.), *Plinius der Jüngere und seine Zeit*, München/Leipzig 2003.

Kathleen M. Coleman, 'Bureaucratic Language in the Correspondence between Pliny and Trajan', in: *Transactions and Proceedings of the American Philological Association* 142, 2012, 188-238.

Olivier Devillers (red.), *Autour de Pline le Jeune. En hommage à Nicole Méthy*, Bordeaux, 2015.

Roy K. Gibson/Ruth Morello, *Reading the letters of Pliny the Younger: an introduction*, Cambridge 2012.

Marion Giebel, *C. Plinius Secundus Epistulae liber x, Briefe 10. Buch, der Briefwechsel mit Kaiser Trajan, übersetzt und herausgegeben*, Stuttgart 1985.

Helmut Kasten, *C. Plini Caecili Secundi epistularum libri decem, Gaius Plinius Caecilius Secundus, Briefe, Lateinisch-Deutsch*, München 1979.

Luciano Lenaz/Luigi Rusca, *Plinio il Giovane, lettere ai familiari, introduzione e commento di Luciano Lenaz; traduzione di Luigi Rusca*, Milaan 1994.

Jona Lendering, *Plinius in Bithynië, Een interimmanager in het Romeinse Rijk*, Den Haag 1998.

Giancarlo Mazzoli, “E il principe risponde”: Tra panegirico e libro x dell’epistolario Pliniano’: in Castagna/Lefèvre 2003, 257-266.

F.J.A.M. Meijer/D. den Hengst, *Plinius Minor, Lofrede op keizer Trajanus (Panegyricus), vertaald, ingeleid en van aantekeningen voorzien*, Baarn 1990.

Ruth Morello/Roy K. Gibson, *Re-imagining Pliny the Younger, themanummer Arethusa 36, 2003, nr. 2.*

R.A.B. Mynors, *C. Plinii Caecili Secundi Epistularum libri decem, recognovuit brevique adnotatione critica instruxit R.A.B. Mynors*, Oxford 1963.

Carlos Noreña, 'The Social Economy of Pliny's Correspondence with Trajan', in: *American Journal of Philology* 108, 2007, 239-77.

Sven Page, *Der ideale Aristokrat; Plinius der Jüngere und das Sozialprofil der Senatoren in der Kaiserzeit*, Heidelberg 2015.

Ton Peters, *Plinius de Jongere, de brieven, vertaald door Ton Peters*, Amsterdam 2001.

Betty Radice, *Pliny: letters and Panegyricus* [2 vols], Londen/Cambridge Mass. 1969 (digitale editie via www.loebclassics.com).

A.N. Sherwin-White, *The letters of Pliny, a historical and social commentary*, Oxford 1966.

Marta Sordi, 'Plinio, Traiano e i Cristiani', in: *Castagna/Lefèvre* 2003, 267-277.

Rex Winsbury, *Pliny the Younger. A life in Roman letters*, Londen (etc.) 2014.

Greg Woolf, 'Pliny/Trajan and the poetics of empire',
in: *Classical Philology* 110, 2015, 132-151.

Hubert Zehnacker / Nicole Méthy, *Pline le jeune, lettres tome IV, Livre X, texte établi, traduit et commenté, nouvelle édition*,
Parijs 2017.

Stel, je bent een Romeins gouverneur in een verre provincie en je krijgt te maken met financiële en juridische problemen en rellen. Wat doe je? Knopen doorhakken? Advies inwinnen?

De Romeinse senator Plinius de Jongere (ca.62-ca.113) koos vaak voor het laatste. Over tal van kwesties schreef hij aan keizer Trajanus. Wonder boven wonder zijn de vragen én de antwoorden bewaard gebleven. Befaamd zijn de brieven over de omgang met de christenen.

De correspondentie biedt een blik achter de schermen. De brieven van Plinius leveren een persoonlijk portret op, en Trajanus' antwoorden lijken soms een cursus modern management. Steeds is er een boeiende wisselwerking tussen de keizer en zijn favoriete senator. Was het vriendschap?

Vincent Hunink (1962) en Roald Dijkstra (1985) zijn classici aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Eerder vertaalden zij samen werk van Augustinus.